

Édes Anyanyelvünk

XXVIII. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2006. DECEMBER

ÁRA: 120 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Málnási Ferenc:
Sütő András anyanyelvi
tükörcserepei

Balázs Géza:
Miről beszélhetnének
a maják?

Grétsy László:
Van-e még jövőjük
a fiataloknak?

Jakab István:
Volna és lenne

Veszelszki Ágnes:
Hány ismerősöd van?

Kemény Gábor:
Csak röviden!

Minya Károly:
Korjelző változások –
megoldandó írásmódok

És: Édes anyanyelvünk
nyelvhasználati verseny,
könyvismertetések,
nyelvi játékok,
keresztrejtvény

Kis magyar szószedet nyilatkozóknak

Sokszor írtunk már szótévesztésekről, félig helyes szólásokról, de az alább felsorolt néhány példa azt mutatja, hogy nem elégszer.

Alkalmasint voltam náluk. Remélem, *alkalmasint* el tudok menni horgászni. Ezeket mondta egy író a rádióban. Még ugyanő azt is megemlítette, hogy *idejekorán* kopaszodik valaki.

Sokan rosszul használják az idézett szavakat, hiszen az *alkalmasint* nem azt jelenti, amit többen a szó alakja miatt gondolnak (*alkalmanként*, *alkalomadtán*), hanem azt, hogy *hihetőleg*, *valószínűleg*. Az *idejekorán* sem azt jelenti, hogy *túl hamar*, *túl korán*, hanem azt, hogy *a megfelelő időben*, amikor kell.

Egy tévéműsorban azt állapította meg a műsorvezető, hogy 61 évvel ezelőtt volt Budapest ostroma, majd ezt az időszakot *egy emberöltő*-nek mondta. Rá egy nappal a kollégája egy ötven éve pályán lévő színész karrierjét találta *emberöltőnyi*-nek. Mindkettőnek a fele igaz, ugyanis egy emberöltő 25–30 év. (Arany János jól tudta, de az Értelmező Szótár is.)

A hó okozta katasztrófák idején azt mondta a riporter, hogy *csigalépésben* halad a mentés. Gondolom, *csigalassúsággal*-t akart mondani. Többször hallhattunk *a csorba kiküszöbölése*-ről, az *egyhangúan* megszavazott döntésekről. Ez mutatja, hogy a nyelvi műveltség nem sokat javul, hiszen ezek a hibák már évtizedek óta „tartják magukat”.

Mostanában ismét terjed az olyan szavak használata, amelyek nem mondhatók bármilyen korra. Riporternek, tudósok (tudálékosok) szívesebben mondanak *Itália*-t Olaszország helyett, *Hellász*-t Görögország helyett. Jó tudni, hogy egy-egy szavunk ezen a téren történelmi korszakokat, politikai helyzeteket fejez ki. A művelt nyelvhasználatban ma nincs *Albion*, *Germánia*, *Gallia*, *Luzitánia*, *Helvécia* stb. Figyeljék meg a kedves olvasók, hogy a sporttudósításokban milyen gyakran használják ezeket az anakronisztikus kifejezéseket. Meg *skandináv*-nak nevezik a finneket (olimpiai jégkorongdöntő), holott minden finn kikérné magának ezt a minősítést...

Mindennapos a *más* fokozása: ma *másabb* a helyzet. Nemsokára *legmásabb* is lesz? Sok műsorvezető takarékoskodik a névelőkkel: *Fidesz-től várjuk*, *MSZP-től kérdezzük*, *Parlamentből jelentjük*.

Sokan nem tudják, hogy mit mondhatunk növényre, állatra, emberre. Az idén terjedő madárbetegséggel kapcsolatban az egyik tévében egész nap futott a felirat: „3000 szárnyas *hunyt el* Törökországban.” A főállatorvos hivatalos nyilatkozatban *cicák*-ról, *kutyusok*-ról beszélt.

A kiejtési hibákról sokszor szót ejtünk. Amióta bajok vannak Afganisztánban, szinte mindig kiejtik az *f*-et, holott a *g* zöngésítő hatására *avgán*-t kellene mondani. Ez a fajta „mindent kiejtés” nem veszi figyelembe a mássalhangzók ejtésére vonatkozó szabályokat. Nincs már kiesés, rövidülés. Ilyeneket hallunk: *embert* | *találtak*, *milliárd* | *dollár*. De még akkor is megállnak, ha egy szó úgy kezdődik, ahogy az előtte álló végződik: és | *Sándor*, öt *fok* | *körül*. Így ejteni csak úgy lehet, ha egy nagyon kis szünetet is tartunk, ami nem a folyamatos beszéd jellemzője.

Kovács József

BULI

Cikket szándékoztam írni a címül választott szónek nyelvhasználatunkat elárasztó – minden rokon értelmű megfelelőjét kiszorító – elterjedéséről, divatjáról. Előtte azonban tanácsot kértem lapunk felelős szerkesztőjétől. Ő ezt mondta: ne tegyem, teljesen reménytelen! Válasza kicsit elszomorított: hát ne emeljünk szót a nyelvhasználatnak eme feltűnő szegényítése ellen?

Megszűnt szomorúságom, amióta olvastam Sebeők János *Kommunikációs tréning* című írását (MN. Magazin 2006. aug. 26. 29. lap). Eből megtudtam, hogy „a buli: nem muri. Nem multság. Nem zsúr. Nem is estély. A buli egy életforma, újfajta materializmus, amely nem az anyaghoz, hanem az örömhöz kötött.” Tanácsadómnak tehát igaza lett.

Így hát e szóhasználat ellen nyelvhelyességi tanácsokkal küzdeni teljesen reménytelen. Társadalmunknak a gondolatvesztéssel járó életformától kellene megszabadulnia. Ennek a helyzetnek a megváltoztatása azonban nem a nyelv művelő feladata.

Graf Rezső

TARTALOM

Kovács József: Kis magyar szószeret nyilatkozóknak.	1
Graf Rezső: <i>Buli</i>	2
Málnási Ferenc: Sütő András anyanyelvi tükörcserepei.	3
Wacha Imre: József Attila Téli éjszakájának egy komplex képéről.	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Miről mesélhetnének a maják?.	5
Zimányi Árpád: Egyre többet <i>regisztrálunk</i>	6
Grétsy László: Van-e még jövőjük a fiataloknak?	7
H. Varga Márta: Kötőhangzóval vagy anélkül?	8
Jakab István: <i>Volna</i> és <i>lenne</i>	8
Batár Levente: Sms-ezés angolul	9
Holczer József: Szódoktorkodom.	9
Veszelszki Ágnes: Hány ismerősöd van?	10
Kemény Gábor: Csak röviden!	11
B. G.: Emotikonok/érzelemjelek.	12
Minya Károly: Korjelző változások – megoldandó írásmódok	11
Balázs Géza: Szenvedéllyel olvasni	12
Gyarmatiné Rostás Ida: Beszélni nehéz! önképző tábor.	14
Deme László: Jutalmak, emlékérmek	14
Wacha Imre: Magyar szakos tanárok továbbképzése Kolozsvárott.	15
Szitás Benedek: Egy <i>doktor</i> válasza.	15
Bencédy József: Zárszó az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati versenyen	16
Veres Hortenzia: Nyelvében sem...?	17
Hírek	17
Új szavak, kifejezések (42.)	17
Új nyelvészeti kiadványok.	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
A Kazinczy-díj Alapítvány közhasznúsági jelentése	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122.

Honlap: www.anyanyelvpolo.hu (vagy: www.anyanyelvpolo.hu)
Villámposta: ea@anyanyelvpolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelfozetes@posta.hu, fax: 303-3440
Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvpolók Szövetsége, 1053 Budapest, Károlyi M. u. 16. Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az **Oktatási és Kulturális Minisztérium,**

valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Sütő András anyanyelvi tükörcserepei

„Szavaink nagy fejedelme”-ként búcsúztatta Csoóri Sándor a jóbarát íróársát, Sütő Andrást, akinek most anyanyelvünkről szóló vallomásaiból, jegyzeteiből, írásaiból gyűjtöttünk egy csokorra valót – megemlékezésül.

Sütő András lapunk szerkesztőjének dedikálja könyvét Marosvásárhelyen

Anyanyelvi védőoltások

... A kezelési módozatok dolgában hasznos útmutatást nyújt az orvosi tudomány, amikor himlő, paralízis és más nyomorúságok megelőzése végett *vakcinációt* alkalmaz. Naponta kidoboltatva, kötelezővé kell tennünk az anyanyelv védőoltásait: példának okáért két viola Petőfi a szabadság szeretetének koronaerébe, tíz köbcenti Tóth Árpád jelzősorsvadás ellen, az egyenes tartás védelmére nem is szólva. Mens sana... Ép testben ép nyelv. Junius Juvenalis prókátor urunk nem harszik meg, ha tornatermekbe költözött mondását imigyen módosítjuk, helyét keresvén a lélek zugaiban is. Azért vagyunk a világon, hogy a szavainknak valahol helyet teremtsünk benne...

Engedjétek hozzám jönni a szavakat, 1977.

Szabad-e a nyelvből kultuszt csinálni?

... Az ember önkifejezésének módozatai nem hasonlíthatók a termelés módozataihoz. Ma már nem fonjuk, szőjük magunknak a ruházatot. A modern ipar nem sok hasznát venné a héhelésnek, a kendertilolásnak stb. De önkifejezésünk dolgában öncsonkítás volna elvetnünk például a folklór kincseit. A nyelv nem termelési módozat, melynek ősi formáihoz nem lehet visszatérni. A nyelvnek egyszer meghódított terei: örök értékek, amelyekkel képessége szerint gazdálkodik az ember... Ősi szavainkat nem kell keresnünk, mert megvannak. Itt fészkelnek a nyelvünk tövében. Ősiek és újak együtt...

Szabad-e túlzásba vinni a nyelv iránti gondot és felelősséget?... A beszéd, a nyelv és a nyelvhasználat elvileg és általánosságban, időből, térből kiszakítottan is éppoly természetes jelenség, engedélyhez nem kötött megnyilatkozás, mint a légzés. Hallottál-e állatot arról beszélni, hogy alkotmányos jog a légzés, a lábhasználat, kézhasználat stb.? De arról igen, hogy ennek vagy amannak a nyelvnek a használata megengedett vagy nem engedtetik meg. Holott az embernek ez olyan természeti joga, hogy ki sem kellene nyilvánítani. Szükséges mégis, mindaddig, míg a század nacionalizmusának hétféjű sárkánya egyebek közt épp nyelvet, anyanyelvet zabál, növekvő étvágygal. Nyelvében él a nemzet, idézzük ma is a reformkor jelszavát, hozzátéve: és az akármiféle *nemzetiség* is. A nyelv ilyenformán az élet fogalmának szintjére emelkedik... De mi a teendő, mikor a nyelvhasználat joga – gyakorlásának ezerágú kérdése – még mindig védelemre szorul? Mi a teendő, midőn a meghirdetett, eljövendő nagyobb nyelvek a kisebbeket nézik: lám, melyikkel kezdjük a bábeli zűrzavar megszüntetését? Velem ne kezdjük, mondom joggal én is. Ezt – jogtíprás nélkül – el sem lehet kezdeni, hiszen a globális egynyelvűségnek éppoly spontánul kell létrejönnie, ahogyan a soknyelvűség keletkezett. Évezredek alatt. Akkor tehát valamely nyelvnek a másikkal szembeni türelmetlensége láttán – ami-

nek ugyebár aggasztó jeleit mutatja ma is a valóság – indokolt és szükséges a nyelv kultusza, épp a nyelvhasználat jogának erősítéseképpen. A sajátosság méltóságának védelmében...

Ha Károli Gáspár nyelvére gondolok, az nem „bibliai nyelv”, hanem a magyar nyelv, melyen a Bibliát megszólaltatta. A magyar nyelv pedig nem „hitben” fogant, hanem a magyarságában, amely azt évezredek alatt magának megteremtette... A nyelv nem szentírás, de kapcsa sem akármifajta betyárkodásnak. Boldogságunknak nem egyetlen varázsköntöse, de váltóing sem a hiúságok vásárterein. Nem isteni parancsolatok gyűjteménye, nem is öncél, hisz épp emberi céljaink szolgálatában virágzik föl a nemzetek ajkán az Eszmélet jeleként... A nyelv – nyelvünk – nem szentírás, mert ennél is több: szentség, amelynek érvényességét nem érintik világnézeti korszakváltások... szentségünk és szentségtartónk, a magyarság szellemi értékeinek foglalta...

Azt mondom: gyermek, és mellé röppen menten az ő nyelvi örökségének gondja. Könyvet írtam erről, gyótródéseimben a kérdéssel: ki láthatna el a bölcsőig, amely létünk hajnalán a nyelvünket ringatta? Ki mondhatná el, hogy látta Őt pályáskorában, ajkán az első szavak gyöngy-gügyögéseivel? Már Balassi Bálintot is sebhelyes katonaként vette a karjába. Már vasszögekkel verett Jézust siratott, hazának, jobbágnak sorsán kesergett, tatárjárást, törökdúlást átkozott, és nem volt egyetlen pihenő vasárnapja. Mert Habsburgot átkozott, szabadságharcot énekelt, vereségeket és felnégyelt hősöket siratott. Minde-
nünk volt a közönyös ég alatt.

Évek – hazajáró lelkek, 1980.

Nyugtalan vizek

A falut háromnegyed részben románok, negyedrészt magyarok lakják. Az EGÉSZTŐL kaptam útravalóul a gyermekkor élményvilágát, a *negyedrésztől* a küszködő nyelvet, e színes bóját a vizek hullámlásában... Akármilyen bőven is számolom, alig százötven főnyi közösségtől tanultam magyarul. Olyantól, melynek Balassia, Csokonaija, Arany Jánosa, nyelvújítója és nyelvcsőszje a mindenkorai tiszteletes úr volt, régi fegyvertársaival: Károli Gáspárral és Luther Mártonnal, kinek zsol-tárklapancsiát fújtuk minden vasárnapon a templomban.

Anyám könnyű álmot ígér, 1970.

Jön az erdő

Az elemi iskolában osztálytársaimnál hamarabb tanultam meg a betűvetést. A sikongó palatábla fölé hajolva, ebéd közben is mámorosan rőttem a szavakat. Úgy éreztem: mindahánnyal egy-egy titkot csipek fölön... A világ birtokbavételének illúzióját éltem át: szavaim egyes csapatának eszméltető, titkos erejét. Más örökségre – semmilyen ingó és ingatlan vagyonra – nem számíthattam. Az ősök tankönyvbe foglalt testamentumaira sem. Mivel sáfárkodtam volna? A magaméihoz tehát, közeli és távoli rokonoknál, új szavakat eprésztem. Degenyegesek, fazekas vándorszekelyek szekere körül ólálkodva egy-egy friss jelzót, ígét, ikerszót dugdostam a nyelvem alá, s rohantam szívdobogva, mintha kancsót loptam volna: iafia, iafia!...

Vitorlám csakhamar összehuttyantak. A magyar irodalomba tévedve föl kellett figyelmem valóságos helyzetemre, miszerint nem erdőben, hanem bokorban születtem, az anyanyelv diribdarabjai közé, ahol minden, amiből a legkisebb költőnek is fel kell ruházkodnia: csupa maradvány, foltnak való, szalagvég, elhullajtott kacat. Téli esteken Arany *Toldi-ja* tartott ébren, azzal a döbbenettel, mint mikor a szilvafáról a hátamra esve, szavamat vesztettem. Nem ismerjük a nyelvünket! – kezdett sajogni bennem a felismerés...

Anyám könnyű álmot ígér, 1970.

Az 1975-ben, Németh László halálakor írt Sütő-sorokat most, az emlékezőskor, róla is elmondhatjuk: „Nézhajók ismét – távoztában – Kháron szorgalmas ladikját. A magyar irodalom Odüsszeuszát viszi, legnagyobb vándorát a nyugtalan szellemnek... Talán úgy ment el, titkon remélve, hogy az emberi bajok Jerikó-falai egy napon mégis leomlanak az Írás kúrthangjára!”

Összeállította: **Málnási Ferenc**

József Attila Téli éjszakájának egy komplex képéről

József Attila Téli éjszaka című versében – amelynek néhány motívumán babitsi hatást is sejthetünk – olvashatók a következő sorok:

*Tündöklük, mint a gondolat maga,
a téli éjszaka.*

*Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.*

A hideg *űrön* holló repül át
s a csönd kihűl. Hallod-e, csont, a csöndet?
Összekoccannak a *molekulák*.

Ebben a néhány sorban, komplex képbe sűrítve is megvan a József Attila számos versében megfigyelhető látás- és láttatásmód: a távolnak és a közelnek, a kozmosznak és a mikrokozmosznak, a természet „kint”-jének és a lélek „bent”-jének együttes jelenléte: ellentéte és egysége.

Már az első két sor is meghökkenően tömören megfogalmazott és elgondolkoztató kijelentés:

*Tündöklük, mint a gondolat maga,
a téli éjszaka.*

Nem a főmondat kijelentése (a téli éjszaka tündöklése) a meglepő, hanem az a tény, hogy ezt a *gondolat tündökléséhez* hasonlítja a költő: a téli éjszaka fényét nem a csillagok, a fehér hó adja, hanem a szikár, tiszta, kemény gondolat. Messze vezetne a szó fogalomkörének – pl. elme, ész, értelem, öntudat, szellem – vizsgálata, ezért csak néhány részletet idézek József Attila költészetéből: „*En túllépek e mai kocsmán, / az értelemig és tovább! / Szabad ésszel nem adom ocsmány / módon a szolgálta ostobát.*” vagy: „*Ős patkány terjeszt kórt miköztünk, / a meg nem gondolt gondolat*”, vagy az ész és a világosság együttesére: „*Egem az ésszel fölfogott emberiség világossága*”.

A részlet harmadik sorában a belső ellentétet tartalmazó *ezüst sötétség* szó szerkezetben az *ezüst* jelző egyszerre utal a fényre és a hidegre is (hiszen az *ezüst* fehér fényű, hideg fém), a *sötétség némasága* szó szerkezet színesztéziája pedig a *látható* éjszaka *hallható*, süket csendjére.

*Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.*

Az idézett részlet utolsó három sora a valóságnak transzformációja: egyszerre nagyon kemény, de konkrét valóságkép és -érzés ábrázolása azokkal a József Attila-i tudati síkváltásokkal, amelyekről Hankiss Elemér írt József Attila komplex képei című tanulmányában (A népdaltól az abszurd drámáig, Bp. 1969). Annak a valóságnak, hogy minél keményebb a hideg, annál nagyobb a csend, mert minden némává, mozdulatlaná, szinte halálba mered-dermed.

A hóesés csendje még puha csend. Az igazi fagyos tél hidegét az ember a csontjaiban érzi, és ilyenkor még nagyobbnak, keményebbnek, némábbnak, egyszerűsre szinte kiáltónak érzi-hallja a csendet is. (József Attilánál sok a *hallható csend*. A költő Fagy című versében ezt írja: „A csördülő ég vasban áll. / Ez a

fagy átszúr, döf tüdőt, / rongy mögött meztelen kebelt – / köszörűn sikoltó idő.”)

A költői leírás logikája és ennek áttételei csaknem sorozatosak ebben a néhány sorban: éjszaka van, tündöklően fényes, holdfényes éjszaka:

*Tündöklük, mint a gondolat maga,
a téli éjszaka.*

*Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.*

Megfigyelhetjük: éjszaka csend van, a holdfényes éjszakán nagyobb a csend, a holdfényes éjszakán hidegebb a hideg is, és ha fokozódik a hideg, még erőteljesebb lesz a csend. A hóesésnek még „langyos”, puha csendjét, „kellemes” hidegét – megfigyelhető ez is – holdvilágos éjszakán erősebb, keményebb hideg váltja fel, és nagyobb: néma lesz a csend; tehát egyfajta „átvétéssel”, síkváltással: a csend hűl ki. És a felhőtlen, fényes, teliholdas éjszakában a hold is „mozdulatlan”: oda van „lakatolva” a világra, mert csak akkor látjuk „mozogni”, ha felhő is van az égen, és a hold bujkál a felhők mögött.

A *világ* is kettős jelentésű itt: a kozmoszra is utalhat, de a teliholdas éjszaka fényességére is. A hold mindkettőhöz elmozdíthatatlanul oda van lakatolva.

A kemény, fogvacogtató hideget a testünkben, a csontjainkban érezzük (csontig hatol a hideg), tehát – sűrítéssel, kihagyással – már a csont is hallja a csendet. A holdvilágos, fagyos téli hidegnél is fagyosabb, csendesebb az őr, a kozmikus hideg (abszolút nulla fok). A hidegben a testek összehúzódnak, állatok, emberek, lények összebújnak. Akkora a kozmikus hideg, hogy a molekulák annyira közel kerülnek egymáshoz, hogy vacogva összekoccannak. Merész tovább-asszociálással: a Nap és bolygói nem mások, mint a világmindenségnek (a kozmosznak) egy-egy molekulája vagy molekulái. A valóság mozzanatainak ilyesféle elrejtésére, sűrítésére utalt már Németh Andor is József Attila Medáliákjáról szólva.

Persze még más gondolatársításokat is kiválthat az utolsó három sor. Móser Zoltán hívta fel rá a figyelmet, hogy a részletben szerepel a *holló*. A *holló* – egyik szokásos értelmezése szerint – a halál madara, a halál jelképe. A *holló* tehát a halálra utal, és így a sír-ra, a csend pedig a síri csendre is asszociálthat. A *csont* pedig a halál egy másik jelképére, a csontvázra. Együtt pedig a fagyhalálra. A vers egészében talán a lélek fagyhalálára

De a *holló* – fekete színe által – egyúttal a fény ellentéte is (világosság, fény – sötétség). Mintegy rejtve utal az idézett rész második-harmadik sorának fényére, sötétségére, némaságára, a *látható, fényes* éjszaka *hallható* süket csendjére.

Így lesz az átélt valóságnak, egy látványnak a leírásából (egy „tájleírásból”) filozófikus magasságokba emelkedő komplex költői kép.

Wacha Imre

Miért érdekes?

Miről beszélhetnének a maják?

Amikor nemrégiben Guatemalában a trópusi őserdőből kikandikáló, illetve az őserdő fái által benőtt maja templompiramisokat szemléltem (ebben a mondatban további rejtett utalások lehetségesek, de kérem szépen ezeket most nem figyelembe venni), csöppet sem zavart a negyvenfokos hőség, az emberfalo szűnyograjok, csak róttam a köveket föl és le. Azóta pedig olvasom a maja kultúráról szóló könyveket. Érteni szeretném, hogy hogyan éltek, miért építették ezeket a városokat, miért hagyták el őket, miről árulkodnak tudományos fölfedezéseik, megmaradt kódexeik, a legutóbbi időkig titokzatos írásuk. Mai eszünkkel nem emelnénk a trópusi őserdőben ötven-száz méteres templompiramisokat, nem építenénk városokat. Ráadásul sokszor egymástól kórhajítánsyra, tucat-szám. Miért is?

Antropocentrizmus

A hétköznapi ember folyton összehasonlít, és viszonyítása középpontjába magát helyezi. Antropocentrizmusnak (emberközpontúságnak) nevezzük ezt a látásmódot. Ha a világ, a természet dolgaival tesszük ezt: ez az antropomorfizmus (emberalakúság). És az is általános emberi vonás, hogy mások viselkedését saját magunkkal, illetve jelképrendszerünk jelenségeivel vetjük össze, ezáltal kategorizálva a másikat, anélkül, hogy valóban megértenénk. Ha más népekkel szemben tesszük: ez az etnocentrizmus, ha mindenki mással: egoizmus. Ezzel szemben a kulturális antropológia arra tanít, hogy a tőlünk eltérőt megértsük, elfogadjuk, természetes kulturális jelenségnek tekintjük.

Kategorizációnk mélyén ott lapul a nyelv, sőt azt is mondhatjuk, hogy világlátásunk alapja az anyanyelvünk. Ebből pedig az következik, hogy nemcsak a más kultúrákban, de a más nyelvekben is meg kell mérítkoznünk ahhoz, hogy jobban, például előítéletektől mentesen értsük meg egymást.

Az európai ember a más élőlényekből és tárgyakkól álló világon kívül helyezi magát. Ezt jól mutatja a nyelvi antropocentrizmusnak nevezett jelenség, vagyis árulkodó jele annak, hogy mindent magunkhoz viszonyítunk.

Ösztönösen tiltakozik az antropocentrizmus fogalma ellen Szilágyi N. Sándor. Mint írja, ezzel a megnevezéssel méltánytalanul kizárjuk a viselkedők közül az állatokat, pedig sokszorta többen vannak, mint mi, emberek. Ezért inkább zoomorfizmusról beszél. És tényleg, szája, füle az állatnak is van!

Kiemelkedve az őserdőből és az időből

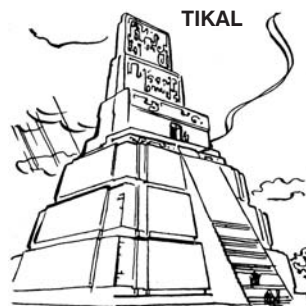
Kimerevítve az idő: ott állok valahol a guatemalai őserdőben, egy kisebb, alig számon tartott maja városban, Ixchában (ejtsd: Jása), az egyik templompiramis tetején. Nézem a tájat, próbálom megérteni a fél évezred, évezred előtti majákat. Balra egy csodás tó, egy kb. egy kilométeres sugarú félkörben sorakoznak a templompiramisok. Fölfedezek egy autópályányi sétányt (?), kétoldalt pedig a papok (?), hivatalnokok (?) házeit. Egyedül vagyunk (meg a szűnyogok), a turisták meglegednek a leg-

szebbnek tartott Tikal megtekintésével, pedig itt ugyanúgy minden csodálatos és érthetetlen.

A kulturális antropológia, illetve az antropológiai nyelvészet azt vallja, hogy a különböző nyelvcsoportok és nyelvek másként látják, másként képezik le a világot. Anélkül, hogy a rendkívül sokszínű indián nyelvekről bármiféle közös, általános jellemzőt állítanék, az egyes szerzők meglátása alapján néhány jelenséget idézek. Amerika őslakosai a valóságot a folyamatok összefonódásaként érzélik, vagyis látásmódjuk: holisztikus. A világ és az ember kölcsönös és szoros kapcsolatban van egymással.

Az indiánok számára az idő nem egyenes vonalú (lineáris), hanem visszatérő (ciklikus). Ennek alapján nem úgy tagolják az időt, mint az indoeurópai kultúrákban élők. Elődeik, például a még számos titkot őrző maja papok, tudósok a mainál is pontosabban ismerték a nap, a hónap, az év fogalmát, viszont nem tagolták az időt hetekre, órákra, percekre – mert az nem létezik a természetben. Az angloamerikaiak számára az „indián idő” kifejezés a pontatlanságot fejezi ki.

Egy leegyszerűsített megfigyelés szerint a hopi indiánoknak nincs grammatikai formájuk, szavuk a múltba és a jövőre, általában az időtartamra. Kevés érdeklődést mutatnak a pontos sorozatok, pl. a keltezés, a naptár, a kronológia iránt. Ez a korai nyelvészeti nézet talán a kevés és a rossz fordításból eredt. Később megcáfolták, mert megállapították, hogy a hopi nyelvben van igeidő, vannak időre vonatkozó kifejezések, s kultúrájukban az események felidézésére számos módszert alkalmaznak a napkalen-

ány: „aki gazdagítja az életeleit” s a fiú: „aki férfivá válik”, egy másik nyelvben a férfi: „aki emberré vált”.

Az indián nyelvekben megélt alanytalan mondatok a dolgok embertől független módjára utalnak. Ilyen példát a magyar nyelvből is hozhatunk: „Esik.” „Villámlik.” Az indián nyelvek – leginkább angol nyelvű – kutatói egyenesen azt vallják, hogy ezek a nyelvek

jobbhan képesek tükrözni a fizikai jelenségeket, mint például az angol nyelv. Az angol nyelv a fizikusok számára túl szegény igékben. Az indián nyelvek azzal, hogy hiányoznak belőlük az absztrakt főnevek, valamint az állapotokat, folyamatokat igékkel írják le, a fizikai (természeti) leírások számára pontosabbak, mint az angol.

Példáim esetlegesek, de nem véletlenül válogattam őket úgy, hogy fölismerhető legyenek belőlük a nyelvi látásmódok vagy világinterpretációk közötti különbségek. A különféle nyelvcsoportok és kulturális környezetek nyelvi világképeinek kutatása az antropológiai nyelvészet fontos feladata. Az ilyen nyelvtudomány ember és társadalom megértését tűzi ki célul.

A maják

A maják legalább négy évezrede, de lehet, hogy sokkal régebben élnek Közép-Amerikában, a Yucatán-félszigeten és annak szomszédságában. Amit tudunk: már több mint száz városukat találták meg (s talán még egyszer annyit rejt a föld). „Az Újvilág görögjei” a spanyol hódítás előtti Amerika legfejlettebb civilizációját hozták létre. Templompiramisaik közül a tikali a 20. századig Amerika legmagasabb épületének számított. A fém, a kerék, a háziállatok hiányának ellenére anyagi és szellemi műveltségük a világ bármely civilizációjával vetekszik. Három jelentősebb kódexük és számos kőbe, illetve tárgyra vésett írásos emlékek elárul valamit az életükről. A maja írás az Amerikában kialakult egyetlen valódi írás, „megfejtői” ellentmondanak egymásnak (hieroglifikusnak, ideoglifikusnak, szillabikusnak, alfabetikusnak is tartják, de leginkább valamilyen vegyes rendszerűnek – vajon lehet-e ilyen igazából?). Írásbeli emlékeik igen fejlett matematikai, asz-

hieroglif írás: elsősorban piktogramos szimbólumokat használó írásrendszer, amelyben azonosítható egy tárgy képe (pl. az egyiptomi, de a maját is ilyenek tartják)
ideoglifikus írás: egy teljes szó vagy fogalom helyett álló szimbólum egy írásrendszerben, már nem ismerhető fel benne egy tárgyának képe (pl. a sumer, a hettita, de részben az egyiptomi is)
szillabikus írás: szótagírás (pl. mükénéi görög írás, japán kana írás)
alfabetikus írás: betűírás (héber, arab, föníciai ábécék, görög, etruszk, latin írás)

dáriumtól a naptárzsinórokra át a rovátkázott naptárverszőkig. Persze másként, máshogy; ami csak más szemüvegen át érhető.

Konkrétumok

Az indián nyelvekben nincsenek elvont főnevek, a főneveket konkrét dolgokra használják. Minden állapotot, viszonyt, betegséget, légköri jelenséget vagy eseményt igékkel fejeznek ki. Ennek nyelvtani alapja az indián nyelvek többségének poliszintetikus („bekebelező”) nyelvtana. Az ilyen nyelvek egy komplex igébe építik be a többi mondatrészt kifejező szófajt, toldalékokat.

Az indián nyelvekben – tudjuk az e téren is hiteles indiánregényekből – az embereket sem nevezik meg főnevekkel. Az egyik nyelvben a feleség az „aki a szívedről gondoskodik”, a le-

gológiai ismeretekre utalnak, azonkívül az uralkodók életét, a szertartásokat, a háborúikat rögzítik. Ha helyesen olvassák őket. Talán az őserdőtől elhódított föld kihasználása, a sorozatos háborúskodás, a vallási tébolyból fakadó emberáldozatok okozták kultúrájuk visszaszorulását, amelyet a spanyol hódítók már csak bevégeztek „pogány” kézírataik elégetésével. Mexikóban, Guatemalában, Hondurasban, Salvadorban és Belize-ben ma is élnek maják, összesen talán kétfélmillióan, de ősi írott köveiket már nem értik, legfőljebb mutogatják a turistáknak.

Engem elvarázoltak a maják, kereső, kutató lényévé tettem a nyelv titkai. (Az írásban felhasználtam Barczerowski Janusz, Norman Hammond, V. A. Kuzmicssev, Steven Pinkler, Szilágyi N. Sándor és mások gondolatait.)

Balázs Géza

Egyre többet *regisztrálunk*

Bizonyára sokan fölfigyeltek arra, hogy az utóbbi néhány évben milyen gyakorivá vált egyik idegen szavunk, a *regisztrál*. De nem pusztán elszaporodásáról van szó, hanem jelentésének bővüléséről, vonzatszerkezetének változásáról és igekötős formáinak megjelenéséről is. Így egyetlen szóból kiindulva sokrétű vizsgálatot végezhetünk – nem csekély tanulságokkal.

Az 1972-es kiadású Magyar értelmező kéziszótár még csupán két jelentését ismeri: 1. jegyzékbe vesz; 2. tényeket magyarázat, értékelés nélkül megállapít. Az előbbi értelemben a hivatali nyelv ritkán használatos elemének minősíti a szótár, utóbbi jelentését pedig tudományosnak és választékosnak érzi. Érdekes módon ehhez képest nem változott a 2003-as bővített kiadás szócikke. Arnyaltabban fogalmaz viszont az Idegen szavak és kifejezések kéziszótárának 1994-es kiadása, mivel a Bakos Ferenc szerkesztette kötet már öt jelentést különít el: 1. lajstromoz, bejegyez; 2. nyilvántart; 3. (magyarázat, értékelés nélkül) tényeket megállapít; 4. felsorol, feljegy, rögzít (műszer); 5. tudomásul vesz, jelzi, hogy tud róla. A Nyelvművelő kéziszótár 2005-ös, bővített kiadása pedig már „regisztrálja” a szónak újabb keletű, visszaható értelmű használatát is.

Manapság bőven kínálkozik lehetőség arra, hogy valakit nyilvántartásba vegyenek. Cégek, szolgáltatók kedvezményeket nyújtanak azoknak, akik külön jelentkeznek felhívásukra, és erre rendszeresített kártyát vagy igazolványt kapnak. Lépten-nyomon találkozunk a kereskedelmi egységek, a gyártók, a forgalmazók hasonló pályázataival is, és ilyenkor bizonyos adatainkat szintügy közölnünk kell. Az efféle bejelentkezést nevezik újabban *regisztrálás*-nak vagy *regisztráció*-nak. Gyakran erre szólít föl a hirdetések szövege: *Regisztráljon és nyerjen!*

Itt érdemes megállnunk. Vizsgált szavunk korábban tárgyias ige volt, azaz bővítményként kapcsolódott hozzá tárgy is: *regisztrálja az adatokat, a tényeket*; illetőleg mellékmondatban: *regisztrálta azt, hogy...* Ezt közli róla mindkét értelmező kéziszótárunk, hiszen a címszó után ott a rövidítés: *ts ige* – azaz tárgyias ige. Am iménti mondatunk szerkezetét elemezve kiderül, hogy nem egyszerűen a fakultatív bővítmény elmaradásáról van szó: tárggyal nem is egészíthető ki az ige, legfőljebb helyhatározói vonzattal.

A Magyar Nemzeti Szövegtár interneten is elérhető adatbázisa alátámasztja azt a feltételezésünket, hogy valóban új fejlemény a tárgyatlanná válás. Az ige kijelentő mód, jelen idő, egyes szám első személyű alakjára 86 előfordulást adott meg a keresőprogram, 187 milliónyi szövegű átvizsgálása után (magyarországi és határon túli szövegek, többféle nyelvváltozat). Közülük mindössze 8 esetben tárgyatlan a *regisztrál*, a többi mondatban jól megszokott tárgyias szószerkezetekben áll: *20% bérkiváramlást regisztrál; sok jelentkezőt regisztrál; regisztrál minden pedagógust; minden telefonszámot regisztrál; regisztrál minden hallgatót.*

Ebben az átalakulásban joggal gyaníthatjuk az angol nyelv hatását, mert ott az ige tárgyias és tárgyatlan változata egyaránt természetes volt. Mivel ez a latin eredetű és formájú szó most nem belső okokból, hanem jórészt angol nyelvből átvett fordítások révén szaporodott el, érthető ez a módosulás. Azért hivatkozunk a fordítások

szerepére, mert multinacionális cégek, szolgáltatók hirdeteiben és tájékoztató szövegeiben találkozunk olyan sokszor ezzel a szóval. Ugyanezzel magyarázhatjuk azt is, hogy a *regisztrálás* magyar képzője helyett miért fordul elő annyiszor a latinos végződésű *regisztráció*. Ebben szintén angolos közrehatást (*registration*) feltételezhetünk.

Maradjunk az utóbbi szó meghatározásánál. Az egyik szolgáltató írásos tájékoztatója kifogástalanul megmagyarázza, hogy szabályzatuk szerint mi tekinthető regisztrációnak: „Valamely Partner előfizetőjének saját néven történő önkéntes belépése a programba, amelynek során a Program feltételeit elfogadja, és egyedi azonosítót kap.” Némileg különbözik ettől a *hozzáregisztráció* (!) – mert bizony már ilyen is van. Folytassuk idézetünket az iménti tájékoztatóból: „Valamelyik Partner előfizetőjének önkéntes belépése a programba, amelynek során a Program feltételeit elfogadja, és egyedi azonosítót nem kap.” És ekkor: „A Program Ügyfele a különböző Partnereknél nyilvántartott szerződéseit a már meglévő egyedi azonosítóhoz *hozzáregisztrálhatja*.” (A nagybetűsítés hivatalos nyelvi jelenségére most nem térünk ki.)

Következzenek további példák, bemutatva egyfelől a tárgyatlan és a tárgyias használat váltakozását, másfelől pedig a határozós vonzatok előretörését: „Ügyfeleink fogyasztóazonosítójuk megadásával *regisztrálhatnak*.” (Korábban így mondtuk volna: *regisztráltathatják magukat*.) – „Küldd be a kupakban található részvételi kódot a [...] számra, és *regisztrálunk* az éppen aktuális *nyereményre*.” – „Ha december 31-ig *regisztrál* a programba, ajándéksorsoláson vesz részt.” (Ez a két határozós vonzat – *-ra, -re; -ba, -be* – egyre szilárdabban társul az igehez.) – „Valamennyi előfizetését egy programazonosító alá tudja *regisztrálni*.” (A változatosság kedvéért itt nem raggal, hanem az *alá* névutóval van kifejezve a határozó.)

Ahogy már jeleztük, vannak igekötős változatok is.

Közülük az első létrejöttében a nyelvművelés által sokszor kifogásolt alakok játszhattak szerepet. Talán a *leigazol, lejelent, leszervez, leadózik* stb. mintáját követi a *leregisztrál*. A *leregisztrált* autókról az adóhivatal is értesítést kap. Mivel az igekötő nem ad jelentéstöbbletet az igehez, legfőljebb megerősíti, hangsúlyosabbá teszi az idegen szó tartalmát, nyugodtan eltekinthetünk alkalmazásától.

Ugyanezt mondhatjuk a *beregisztrál* igekötőjének szükségességéről: „A *programba beregisztrált* számlákon feltüntetésre kerül az adott számla után járó pontösszeg és az aktuális levásárolható pontegyenleg.” – Ennek halatán az is felvetődik bennünk, nem lenne-e egyszerűbb valamely magyar megfelelőt használni.

Most még nem tudhatjuk, hogy milyen sorsra jutnak ezek az új alakulatok. Mindenesetre érdekes, hogy a nyelvünkben fél évezreden át változatlanul használt *regisztrál* igével alig egy évtized alatt ennyi minden történik. Hogy ez nyelvünk gyors változásával vagy a nyelvművelés szűkös lehetőségeivel magyarázható-e, azt ki-ki döntse el maga.

Zimányi Árpád

Van-e még jövőjük a fiataloknak?

Arról a nyelvhasználati kérdéstől, amellyel e cikkemben foglalkozom, valójában már évek óta akartam írni. Nem is csoda, hiszen olvasóktól, hallgatóktól hosszú ideje kapom a panaszos leveleket és e-maileket, *amelyeknek az a lényegük – lényege?* –, hogy bizonyos többes számú birtokos szerkezetekben egyre többen mellőzik a birtokszónak a birtokos jelzővel való számbeli egyeztetését. Most, hogy Karsai Ferenc nyugalmazott pedagógustól egy jajkiáltással is felérő levelet kaptam, úgy érzem, nincs jogom tovább húzni-halasztani a választ arra az immár sokaktól kapott kérdésre, hogy ez a láthatólag feltartóztathatatlanul terjedő nyelvhasználati úzus nem jár-e – akár nyelvünkre, akár nyelvhasználatunkra nézve – káros következményekkel. Azt a levelet, amely végül is megszólalásra késztetett, némi-leg rövidítve idézem is.

„Tisztelt Tanár Úr! Hosszú évek óta egyre nagyobb felháborodással hallgatom, olvasom, hogy riportereink, újságíróink, sőt szónokló sztárpolitikusaink is egyre feltűnőbb módon és egyre nagyobb hatékonysággal terjesztik áldott anyanyelvünk szerintem legújabb förtelmes torzítását: az egyes és többes szám harmonizálásának semmibevételét. Ritkuló hajam is égnek állt, mikor az utóbbi hetekben rádióban, televízióban egyre gyakrabban hallottam ilyeneket:

A kormányoknak erre megvan a joga... (megvan a joguk helyett)

A gyermekeknek az iskolában a helye... (az iskolában a helyük helyett)

Nincs nyoma az eltűnt csirkéknek... (Nincs nyomuk helyett)

Még fél perce van a versenyzőknek arra, hogy... (Még fél percük van helyett)

Van-e még jövője a fiataloknak...? (Van-e még jövőjük helyett) stb., stb.

Kérem, Tanár Úr! Tessék közhírré tenni eme elrettentő példákat! Ha a tettesek nem is, más hallgatók talán okulnának belőlük. Mert magyar nyelvünk immár az utolsó szalmaszálunk. Talán még nem késő, kapaszkodjunk bele!”

Kedves Tanár Úr, mármint az anyanyelvünk iránt érzett felelősségtől áthatott levél írója, és kedves olvasóink! Elárulhatom: azért halogattam ilyen sokáig e kérdés napirendre tűzését, mivel mindeddig nem vitt rá a lélek, hogy elszomorítsam azokat, akik úgy érzik, ez a levélírónk által vázolt „förtelmes torzítás” már az utolsó csepp a pohárban, s elterjedésével anyanyelvünk végveszélybe kerül. Én sem rokon-szenvezem ezzel a „Van-e még jövője a fiataloknak?”-féle szerkesztésmóddal. Négy évtized óta számos helyen szóvá tettem, megróttam már, pl. még a 2005-ben megjelent, Kemény Gábor által s általam szerkesztett Nyelvművelő kézisztárban is ekképpen: „Pongyola így, bár nagyon terjed: a szomszéd lakóknak még nem jött meg a gázszámlája; a képviselőknak ilyenkor van a legtöbb dolga.” Am ez a változás nemhogy visszaszorult volna, hanem inkább erősödött, s főleg a fiatalok körében majdhogynem általánosnak tekinthető. Már nem egészen naprakész az az állapotrajz, amelyet a Keszler Borbála szerkesztésében 2000-ben megjelent, alapműnek számító Magyar grammatika ad, vagyis annak jelzése, hogy az ilyenféle mondat szerkezetekben „a többes szám 3. személyű birtokoshoz szabályosan egyeztetjük a birtokot (bár a mai beszélt nyelvben ez időnként elmarad)” (i. m. 451). Tudomásul kell vennünk, hogy nem időnként marad el, hanem a nyelvhasználók jelentős részét illetően rendszeresen, s már nem is csak a beszélt nyelv-

ben, hanem az írott nyelvben is. Ezért most már lassan be kell látnunk: ez olyan változás, amely nem fékezhető meg. Még küzdhetünk ellene, még megpróbálhatjuk lassítani a terjedését, de ez már csak arra szolgál, hogy a régi és új nemzedékek közti nyelvhasználati különbségeket csökkentsük, tompítsuk.

Ennek a változásnak ugyanis megvan az előzménye is. Tudvalevő, hogy napjainkban a több birtokost jelölő birtokos szerkezetben nincs teljes számbeli egyeztetés a birtokos és a birtok között. Azt mondjuk: *a királyok itala, a szomszédék kutyája*. A régi, tehát több évszázaddal ezelőtti nyelvhasználatban nemcsak előfordult, hanem igen gyakori volt ez a fajta teljes egyeztetési forma (a Klemm Antal Magyar történeti mondattan című, kiváló munkájából idézett, részben a régi nyelvből, részben a nyelvjárásokból származó kifejezések helyesírását a könnyebb áttekinthetőség végett „korszerűsíttem”): *az apostoloknak szavok, az embereknek munkájok, Izrael fiainak lakodalmok, juhoknak nyájok, seregeknek urok; nemegyszer ragtalan birtokoszó után is: az deákok ágyok, a bírák házok előtt, a hallgatók fülök, a tolvajok kapitányok, uraim jelenlétek stb.* A teljes áttejődés több évszázadig tartott, mint ahogy a vita is arról, hogy melyik a helyesebb forma. Geleji Katona pl. mind Öreg graduáljában, mind Magyar grammatikácskájában védelmére kelt az egyeztető szerkezetnek, a nem egyeztetőt dísztelennek bélyegezve, a Debreceni Grammatika azonban már nem tartotta célszerűnek az egyeztető szerkezetet. Am még Kazinczy is gyakran élt ezzel a szerkesztésmóddal. Széchenyihez írt epistolájában pl. ezt olvashatjuk: „... rontom a szép nyelvet, szabdalom / Szavainknak farkokat, teremtem a szót...” Ma már csak ezt írta volna: *szavainknak farkát*.

Nos, arról van szó, hogy ez az évszázadok óta tartó változás nem állt meg. Tovább folytatódik, s mindinkább kiterjed a lazább birtokos szerkezetekre; az olyanokra, amelyekben a birtokos és a birtokszó közé más elemek is beékelődnek; vagy amelyekben a birtokszó megelőzi a birtokost; vagy amelyek – mint levélírónk példái – már nem annyira birtokos, hanem inkább birtoklást kifejező részeshatározói szerkezetek. Ezekben a múlt század második-harmadik harmadáig még többé-kevésbé természetesnek számított s érvényesült a szigorú, teljes egyeztetés, azóta ellenben olyan rohamosan tűnik el az ilyenféle szerkezetek birtokszaváról a többes szám 3. személyű birtokosra utaló *-k* személyjel, mint – ahogy ezt Márai gyönyörű verse, a Halotti beszéd vési örökre emlékezetünkbe – az emigráns magyarok nevééről az ékezet.

Tudom, nehéz ezt a változást elviselniük azoknak, akiknek az a természetes, hogy „még fél percük van a versenyzőknek”, nem pedig – ahogy ma hallják egyre gyakrabban – még fél perce van a versenyzőknek. Ne is vegyék át ezt az új módit! Nem is kívánja ezt senki. De higgyék el: ha ez a változás, amely egy több évszázados változásfolyamat szerves része, s így semmiképpen sem romlás-tünet, a nyelvművelők lassító törekvései ellenére mégis tovább folytatódik – márpedig ez a valószínű –, attól még anyanyelvünk korántsem lesz kevésbé kifejező. Attól még *fiataljainknak* is lehet *jövőjük* (vagy legalábbis *jövője*). S attól még ezt az utolsó szalmaszálunkat – ahogy a levélíró szépen megfogalmazta – továbbra sem kell féltenuünk!

Grétsy László

Kötőhangzóval vagy anélkül?

A tárgyrag kapcsolódásának lehetőségeiről a magyarban

A tárgyrag használati szabályainak megfogalmazása nem egyszerű feladat. A szabályok elsajátítása nekünk, magyar anyanyelvű beszélőknek természetesen semmiféle nehézséget nem jelent, hiszen anyanyelvi kompetenciánk pontosan eligazít bennünket a helyes használat tekintetében. Nem úgy a magyart idegen nyelvként tanuló külföldieket, akiknek már a tanulás kezdeti szakaszában meg kell küzdeniük a meglehetősen kacifántosnak tűnő, a tövégi hangok minőségének a figyelembevételével leírható kapcsolódási szabályokkal. A teljes körű szabáyleírás helyett most egyetlen olyan jelenségre szeretném felhívni a figyelmet, amely időnként bizonytalanságot vált ki még az anyanyelvű nyelvhasználók körében is.

Mássalhangzóra végződő tövek esetén a mássalhangzó minőségétől függ, hogy a tárgyragot kötőhangzóval vagy anélkül kapcsoljuk a szavak alapalakjához. Van azonban néhány olyan szavunk, amelyhez a -rag így is, úgy is járulhat. Tudvalevő, hogy a nyelv gazdaságosságra törekvő természetének köszönhetően párhuzamos alakok általában nem vagy csak ritkán maradnak fenn funkciótlanul. A kétféle forma között egy idő után valamilyen használatbeli vagy legalábbis stílári különbség alakul ki. Az ilyen alakpárok használatának a kérdését természetesen nem az egyéni nyelvérzék dönti el, hanem a többé-kevésbé egységes, a nyelv egészére kiterjedő nyelvszokás. Vizsgáljuk meg a különböző alakváltozatokban élő tárgyragos formák funkcióit!

(a) Előfordul, hogy az alakváltozatok a főnév és a melléknév megkülönböztetését szolgálják. A mellénevekre inkább a kötőhangzós, a főnevekre pedig a kötőhang nélküli forma a jellemző, pl. „Csirkepaprikást ettem ebédre” (főnév) ~ „Szeretem a halászlét, a jó paprikásat” (melléknév). A főnév és a melléknév ilyenforma megkülönböztetését mutatja a *ravasz* szó is, pl. „Meghúzza a ravasz” (főnév), de melléknévként már így használjuk: „Ilyen embert, ilyen ravaszat (vagy ravasz) még nem láttam”.

(b) Az anyagnévi jelentésű *arany* esetében a kötőhangzó megléte vagy hiánya köznévi és tulajdonnévi jelentések elkülönítésére szolgálhat, pl. „Számolom az aranyat” (köznév), de „Aranyt olvasok” 'Arany János-verseket' (tulajdonnév), ahogyan a köznévi jelentésű *sós* melléknév tárgyesete is különbözik a vezetéknevként használatos *Sós*-étől, pl. „A sütemények közül a sósat kedvelem jobban”, de „Sóst neveztek ki a vállalat igazgatójának”; vagy: „Ezek közül a színek közül ezt a kékeset választom” (köznév), de „Megmásztagam a Kékes” (tulajdonnév).

(c) A -rag a *hely* főnévhez is kétféleképpen kapcsolódhat: kötőhangzóval (pl. *helyet foglal, helyet keres, átadja a helyet, fontos helyet tölt be*) vagy kötőhangzó nélkül (pl. „A hatóság *helyt ad* a kérésnek” 'érdemben foglalkozik vele'; *helyt áll* 'derekasan küzd, kitart; megállja a helyét; meg-

felel a valóságnak, érvényes'). E példából úgy tűnik, a kötőhangzós tárgyragos formák konkrét, a kötőhangzó nélküli tárgyragosak pedig elsősorban átvitt értelmű, lexikalizálódott kifejezésekben, illetve régies alakokban fordulnak elő (pl. *e helyt* 'itt, ezen a helyen').

A kötőhangzós vagy kötőhang nélküli kapcsolódás persze nemcsak a tárgyraggal kapcsolatban válthat ki bizonytalanságot, hanem más toldalékok esetén is. A folyamatos melléknévi igenevek többes száma sem viselkedik egyformán kötőhangzó szempontjából.

(a) A többes szám jele sohasem kapcsolódik kötőhangzóval alkalmilag főnévként használt igenevekhez, pl. *kitűnök, különbözök, bántók*, de a melléknévvé vált vagy melléknévi használatú igenevek többes száma általában kötőhangzós formát mutat, pl. *kitűnök, különbözök, bántók*.

(b) A *(-j)ű, -(j)ű* képzős mellénevekhez a (homonim) modalislocativusi ragok kötőhangzóval vagy anélkül is kapcsolódhatnak. A kötőhangzó megléte vagy hiánya szófaji elkülönüléshez vezet: a kötőhangzós változatok általában módhatározóragos mellénevek, pl. *jókedvűen, rosszmájúan*, a kötőhangzó nélkül kapcsolódó változatok pedig helyhatározóragos (alkalmi) főnevek, pl. *jókedvűn, rosszmájún* („A *jókedvűn* virágos kalap, a *rosszmájún* sötét szeműed volt”).

(c) Előfordul, hogy mássalhangzóra végződő alapszóhoz a fosztóképző is többféle (a kötőhangzó nélküli *-talan, -telen* vagy a kötőhangzós *-atlan, -etlen*) alakváltozatban járul. A szemantikai specializáció gyakrabban fordul elő az *-atlan, -etlen* képzős derivátumokkal kapcsolatban, tudniillik mássalhangzóra végződő főnévi tövek esetén a *-talan, -telen* képzős derivátumok tekinthetők szabályosaknak ('hiány'-t, 'vmitől megfosztottság'-ot jelentenek), s általában a szabályos formák a jelöletlenek. Az úgynevezett szóhasadásos alakváltozatokra (fosztóképzős dublettekre) bőven találunk példákat nyelvünkben, pl. *álomtalan ~ álmatlan, arcatlan ~ arcátlan, gondtalan ~ gondatlan, íztelen ~ ízetlen, kedvtelen ~ kedvetlen, lélektelen ~ lelketlen, párttalan ~ pártatlan*. A fenti példák is jelzik, hogy az alakváltozatok közötti szemantikai különbség nem azonos mértékű.

Ezek a párhuzamos származékok azt mutatják, hogy a nyelv olykor minimális eszközökkel hoz létre finom distinkciókat: képes pusztán elem-módosítással új értelmet, jelentésárnyalatot kifejezni, illetve a meglévő kettősséget felhasználni különbségtételre. Mi nyelvhasználók, ha azt akarjuk, hogy mások minden nehézség nélkül megértsenek bennünket, illetve ha mi magunk szeretnénk minden kétséget kizáróan feltolni embertársaink közléseit, akkor a fentebb említett finom kettősségek figyelembevételével, a nyelvtani leírásokban megfogalmazott normák szerint kell használnunk anyanyelvünket.

H. Varga Márta

Volna és lenne

Jó *volna*, ha segítenél nekem, avagy Jó *lenne*, ha segítenél nekem: vajon melyik összetett mondat főmondatában fordul elő a helyes állítmányi igealak? – kérdezi egy tollforgató érdeklődő. Pontosabban azíránt érdeklődik, hogy a *volna* vagy a *lenne* való-e a mondatba. Meg is okolja, miért teszi fel ezt a kérdést; azért, mert általában a *lenne* alak használatos az effajta mondatokban. Ő maga úgy tudja, hogy a *volna* a jelen idejű *van* ige feltételes módú alakja (Jó *volna* most veletek lenni), a *lenne* meg a jövő idejű *lesz* igéé (Jó *lenne* majd együtt utazni), tehát a *volna* a jelenre, a *lenne* a jövőre utaló igealak. Csakhogy az utóbbi időben bizony nem ritka már az ilyen mondat szerkesztés sem: Jó *lenne* most veletek lenni.

A kérdés felvetője helyesen látja a problémát: a *volna* rovására terjed a *lenne*. Ennek egyik oka bizonyára az a körülmény, hogy ezekkel a mondatokkal feltételességet és óhajit fejezünk ki, s a feltételesség is, az óhaj is valami bekövetkezendőre vonatkozik. A *volna* helyében előforduló *lenne* néha szinte semleges idővonatkozású. Ezt jól érzékeltetik a következő Ady-verssorok is: „Szeretném, hogyha szeretnének S *lennék* valakié.” Nehéz *volna* – vagy nehéz *lenne*? – eldönteni, hogy a *lennék* igealak a versben a jelen vagy a jövő időre utal-e. Ez azt bizonyítja, hogy a nyelvhelyességi szabályt nem szabad mereven kezelni, hiszen nem is lehet mindig következetesen alkalmazni. Bizonyára arra is találunk számos példát, hogy a jelen idejű *volna* igealak jövő idejű vonatkozású mondatba kerül. Pl.: Boldog *volnék*, ha jó tanuló *lenne* a fiam. Ez a fogalmazásmód azért sem zavaró, mert a magyarban a jelen idejű igékkel általában jövő idejűséget is ki szoktunk fejezni (pl.: Látunk mi még ilyet).

Ha olyan mondatról van szó, amelybe mindkét igealak egyformán beillik anélkül, hogy különösebb idővonatkozási zavart okozna, akkor ma-

gunk dönthetjük el, melyiket szerkesztjük bele. A választás aszerint történik, milyen idővonatkozást akarunk a mondatl kifejezni. Ha jelen idejűt, akkor így szerkesztjük meg mondatunkat: De jó *volna* egy fiútestvér! Ha jövő idejűt, akkor pedig így: De jó *lenne* egy fiútestvér!

Különösen akkor fontos az igealakok helyes, szabályos megválasztása, amikor kétfagú összetett mondatot szerkesztünk, s fontos, hogy érzékeltessük a tagmondatok idővonatkozása közötti eltérést. Pl.: Ha pénzem *volna*, holnap már nem *lennék* ebben a munkakörben. Vagy: Szívesen *lennék* holnap köztetek, ha nem *volnék* még ma is ennyire gyenge.

Néha azonban nem is csupán értelmi okokból, azaz idővonatkozást érzékeltető szándékkal szerkesztjük az egyik tagmondatba a *volna*, másikkba a *lenne* szóalakat, illetve ragos alakjaikat, hanem stilisztikai céljal: a hangzásbeli változatosság kedvéért. Pl.: Ha munkanélküli *lennél*, nem *volnál* ilyen költekező. Ha mindkét tagmondatba ugyanaz az állítmányi alak kerülne (pl.: Ha munkanélküli *volnál*, nem *volnál* ilyen költekező), a szóismétlés rontana stílusunk választékosságán. Vannak tollforgatók, akik ennek elkerülését fontosabbnak tartják, mint az idővonatkozások érvényesítését.

Megjegyezzük még, hogy a 'valamivé, valamilyenné válna' jelentésű *lenne* mindig helyénvaló: Jó orvos *lenne* belőle.

Látjuk tehát, nem lehet a szabályhoz mechanikusan igazodni, de ha szükség van az idővonatkozások megkülönböztetésére, akkor érvényesítenünk kell őket.

Jakab István

Sms-ezés angolul

Tanúi vagyunk a mobiltelefon térhódításának. Amikor idegen nyelvi órán az ismert „időkapszula”-feladatot adom fel, vagyis arra kérem diákjaimat, mondjanak három olyan dolgot, amelyet ha időkapszulába zárnak, majd évszázadok elteltével felnyitnak, akkor leszármazottaink betekintést kaphatnak a mai mindennapi életbe, a mobiltelefon az egyik, amit minden csoportban megneveznek. Nem véletlenül. Egy 2006. februári hír szerint a mobiltársaságok összesen 9,3 millió előfizetői számot adtak el Magyarországon az említett időpontig. Egyre többen tanulják meg a mobiltelefonozás minden csínját-binját. E fogások közé tartoznak a Balázs Géza (Edes Anyanyelvünk 2006/2.) által bemutatott szövegrövidítések, melyek közül legrészletesebben a magánhangzó-kihagyást ismerhettük meg. A szerző azon gondolatát kívánom folytatni, mely szerint a rövid szöveges üzenetekben nem csupán magyar nyelven rövidíthető és egyszerűsíthető a mondanivaló, hanem például angolul is.

Hogyan? Először olyan egyszerűsítési módokat mutatok be, amelyeket teljesen megegyező módon használhatnak az adott szöveget magyar és angol nyelven egyszerűsítők. Talán legegyszerűbb megérteni a betűkihagyásokat. Ezek egyik csoportja, amelyből csak magánhangzó(ka)t hagynak ki: *PPL* = people (emberek), *TXT* = text (szöveg), *WK* = week (naptári hét), *WRK* = work (munka), *HAV* = have (van vkinek vmije). A másik, amelyből csak mássalhangzó(ka)t hagynak el: *O* = or (vagy). A harmadik csoportból magánhangzó(ka)t és mássalhangzó(ka)t egyaránt elhagynak: *DNR* = dinner (vacsora), *TMORO* = tomorrow (holnap), *ANTHING* = anything (bármilyen), *XLNT* = excellent (kitűnő), *N* = and (és), *GR* = great (nagy, nagyszerű).

További lehetőséget kínál, hogy a mondatban szereplő szavaknak csupán a kezdőbetűi maradjanak meg: *PCM* = Please call me. (Kérlek, hívj fel!) *NAGI* = Not a good idea. (Nem jó ötlet.) *ILU* = I love you. (Szeretlek.).

A tőszámnevek más módon is használhatók, helyettesíthetnek egyes betűkombinációkat. Bár a számokat és az általuk helyettesített betűkombinációkat az esetek egy részében nem teljesen egyformán ejtjük és írjuk, használóiuk a gazdaságosság érdekében szemet hunynak ezen „apróságok” fölött. Összetételekben, szótagokban vagy önállóan a 2 és a 4 a következőképpen jelenhetnek meg: *2DAY* = today

(ma), *4GET* = forget (elfelejt). Használatban van még a nyolcas szám (eight), erre azonban később térek vissza.

A mindkét nyelven alkalmazható egyszerűsítések után most lássunk olyan példákat, amelyek a magyarban nem, de az angolban megtalálhatók, sőt nagyon népszerűek.

Széles körben használnak egyes hangokat, amelyek megegyeznek bizonyos – általában véve rövidebb – szavak hangalakjával. Ezek helyesírása nem, csak a hangzó forma számít: *R* = are (vannak), *Y* = why (miért), *U* = you (te, ti), *B* = be (van, létezik), *I* = I (én) vagy eye (szem). A *C* = see (lát) vagy sea (tenger) esetében homofóniával állunk szemben, a megfelelő szó kiválasztásában a kontextus nagy szerepet játszik.

A számokban rejlő lehetőségekre már korábban kitértünk, ám a számok és betűk együttes alkalmazása is megfigyelhető az angolban: *2B* = to be (lenni), *2U* = to you (hozzád, neked), *B4* = before (előtte), *L8* = late (késő, későn), *L8R* = later (később), *D8* = date (dátum), *CUL8R* = See you later. (Viszlát később.).

Végül vannak olyan esetek, amikor az íráskép a rövidítésben megváltozik: *LUV* = love (szerelem, szeretet), *SUM* = some (néhány), *SQL* = school (iskola), *WAN2* = want to (akar), *2NITE* = tonight (ma este, ma éjszaka), *QL* = cool (hűvös, dögös), *EZ* = easy (könnyű).

Első látásra feltűnhet, hogy az sms gazdaságos használatával létrejött alakok jelzésére nyomtatott nagybetűket használnak. Egy alapvető dolgot semmiképpen sem szabad elfelejteni: nem elég, ha csak a szöveg írója van tisztában a rövidítésekkel, a dekódolónak (megfejtőnek) ugyanúgy ismernie kell azokat.

Angoltanárként mindig számon rá időt, hogy megismertessem diákjaimat az sms nyelvezetével. Mint minden tanmenetben nem szereplő érdekességgel, ezzel is nagy odaadással foglalkoznak a diákok, jó motivációt jelent számukra a nyelvtanulásban.

Az első regisztrált sms-függőt, aki napi kétszáz üzenetet küldött, Dániában kezelték. Arról azonban nincs információ, hogy alkalmazott-e rövidítéseket, pedig ő lett volna az, akinek igazán szüksége lett volna rájuk.

Batár Levente

Szódoktorkodom

A *szódoktor* szó a Tetten ért szavak rádióműsor egyik visszatérő rovatcíme. Nos, a szódoktor a szavakat, kifejezéseket, kapcsolatokat, az ezekből fölépülő mondatokat, gondolatokat, sőt szöveget, szövegösszefüggést gyógykezel. Olvasgatás közben nemegyszer érzem: szükség van szódoktori elsősegélynyújtásra, sürgősségi vizsgálatra, afféle jelentésröntgenre, komolyabb esetben pedig akár műtéti beavatkozásra is. A magamfajta nyelvemvel nyilván nem hippokratészi, hanem lórincezi esküjének szellemében jár el, amikor jobbít, gyógyít. Következzék néhány szó-helyrebillentés a közelmúltból!

„Természetes, hogy időt *takarítandó* a legrövidebb utat választotta” (Don Bosco kalendárium 2006, 167). Itt aránylag könnyű a kiegészítés: mindössze egy igekötővel kell megfejeelnünk: *megtakarítandó*. Máskor épp a fordítottjára, azaz az igekötő kiirtására lesz szükség; példánkban csupán az okoz nehézséget egy pillanatra, hogy az utolsó (magyar) betűt leszámítva (mivel az honi képző) latin szóval van dolgunk: „Fő feladata az volt, hogy elkészítse *rehabilitációs* disszertációját” (Sáringer Károly: II. János Pál pápa emlékére, 92). Ha, természetesen azt, egy orvos vagy egy gyógypedagógus diplomamunkájáról, szakdolgozatáról írták volna, helyeselelném e formát, csöppet sem kifogásolva az idegen szót. Csakhogy a megelőző mondat erről tájékoztat: „... a Jagello Egyetemen két éven át hallgatott teológiát és etikát.” Aligha „rehabilitációs”, hanem csakis *habilitációs* az a disszertáció! A *habilitáció* ugyanis tudományos fokozat, doktori (vagy régen egyetemi magántanári) cím odaítélése, ill. elnyerése (Tótfalusi István: Idegenszó-tár, 363).

Az Új Ember kalendárium 2006 106. oldalán meg ennél a mondatnál kellett elidőznöm: „... a Net for God program ... célja, hogy videokonferenciák, nemzetközi missziók, közös étkezések, fraterniték keretében (*alkalmasint* a világháló felhasználásával) szolgálják a keresztény egység és a kiengesztelődés ügyét.” A Magyar szókincstár 15. oldalán ezeket találjuk az ímént kiemelt szó szinonimáiként: *valószínűleg*, *hihetőleg*, *gyaníthatólag*, *vélhetőleg*, *sejthetően*, *jószérivel*, *jörendin* (rég), *jószérin* (rég), *talán*, *esetleg*. Ellentététül valamennyiük-

nek, ez áll utána: *aligha*. S ez itt az olvasásban megállító szóra is kimondható! Mert: a felsoroltak egyike sem helyettesíthető be a mondatba; mindükkel torz, sületlen értelmezés jönne csupán létre. Bizony, nem az *alkalmasint* kell ide, hanem – ugyanezen tőből – az *alkalomadtán*. Sőt az említett szótár következő oldalán a rokon értelmű szavak egész sorából választhatunk: *alkalmilag*, *alkalomszerűen*, *esetenként* és így tovább.

Kedves időöltésem a gyógynövénygyűjtés. Ha egy-egy szövegben bármelyik ilyen virág, fű stb. előfordul, akkor is megállok gyönyörködni benne, ha hibátlan a megnevezés. Hát még ha valami furcsa teremtményre bukkanok! A következő példát mentse az, hogy egyáltalán nem gyógynövény-szakkönyv említette: „A homokveszedelem ... 25 év leforgása alatt a város földterületének felét homokkal terítette be, amin már csak *katlankóró* és királydinnye termett meg” (Gutai Mátyás: Kortárs építészek Kecskemétről, 17). Nos, ennek csakis ez lehet a helyes neve: *katángkóró*. A *Cichorium intybus* L. néven nemzetközileg jegyzett fészkes virágzatú gyógynövényről van tehát szó, melynek nemesített változatából (pontosabban annak gyökeréből) készül a közismert cikóriakávé.

Utolsó példám annyiban tér el a fentiektől, hogy ez nem könnyvből való, hanem a Petőfi Népe 2005. november 25-i száma Ünnepe-elő című karácsonyváró mellékletének egyik cikkében találtam rá: „Egy házilag elkészített ajándék lehet ugyanolyan értékes gyermekünk számára, ha kedve szerinti színeket használunk és *megspékkeljük* az elmaradhatatlan *csokihalmazza*” (3). Itt kénytelen leszek tréfálkozni, elms szőlőfélét is idézve: „Kutyából nem lesz szalonna.” De máris továbbfűzöm: *Szalonnából* sem lesz csokoládé! A német *Speck* magyarul épp ezt jelenti: ‘szalonna’. A nyelvünkbe átkerült és *spékel* alakban meghonosodott ige kifejezetten konyhai jelentéskörben mozog. Azt jelenti: ‘szalonnával megtűzdel (húst)’. Nagy vétséget ugyan nem követett el a cikkíró, de ennek a jelentésszűkítésnek tudatában kellett volna lennie. Viszont a javítás – majd-hogynem homeopátiás eljárással! – épp a *megtűzdel*-lel végezhető el. Esetleg egy másik igekötő még pontosabbá teszi: *telitűzdeljük*.

Holczer József

CSAK RÖVIDEN!

1. A „boxutca” valójában bokszutca

A Forma–1 (bocsánat: Formula–1) versenyeiről szóló tudósításokban lépten-nyomon olvashatjuk ezeket a szavakat: „A *boxból* induló Schumacher [...] defektet kapott”; „hajlandó vagyontokat fizetni a *boxutca* fölötti tribünre szóló jegyért”; „A második *boxkiállítás* után [...] veszítettem jó néhány másodpercet”; „Nincs pontja a Jordannek, a *boxcicák* visszatérnek”. Az egyik sporttévénék állandó műsora van *Boxutca* címmel, egy fővárosi étterem pedig ezt a szójátékos nevet kapta: *Box Utca*.

A Magyar helyesírási szótárban és a Magyar értelmező kéziszótárban még nem találhatjuk meg ezeket a kifejezéseket. Ennek ellenére megkockáztatom azt az állítást, hogy szabályosan nem *x-szel*, hanem *ksz-szel* kellene írni őket.

Az angol eredetű *box* főnév (jelentése: 'a versenypálya felé nyitott fedett helyiség, amelyben a versenyből átmenetileg kiálló autókát üzemenyaggal feltöltik, és kerékcserét vagy kisebb igazításokat hajtanak végre rajtuk') a szónak ehhez az alapjelentéséhez kapcsolódik: 'nagyobb helyiség elkülönített része; páholy, fülke, rekesz'. Ezért mondhatjuk pl., hogy „Lefoglalt egy *bokszt* a vendéglőben”, vagy hogy „A lóistállóban minden ló külön *bokszt*ban van elhelyezve”, természetesen *ksz-szel*, immáron évtizedek óta.

Az újonnan átvett sportnyelvi *box* szót és származékait egyelőre angolosan írják a lapok, magyar helyesírási szempontból szabálytalanul. Ennek hatására másutt is terjed az *x-szel* való írás. Egy szórólapon *tetőbox*okat (autó tetejére illeszthető lapos, dobozszerű tartókat) hirdetnek. Sőt elvéve már az 'ökölvívás' jelentésű *bokszt* főnevet is írják újból így: „leiskolázta ellenfelét a [...] Las Vegas-i *boxgálán*” (Nemzeti Sport, 2005. május 20. 28), holott az angolul nem *box*, hanem *boxing*, ennél fogva a magyarban a *box* írásmód kétszeresen is hibás.

Most látom, hogy nem állok egészen egyedül ezzel a véleményemmel! Laczkó és Mártonfi helyesírási kézikönyvében, az ún. Osiris-Helyesírásban a három *bokszt* címszó közül a harmadikban ezt találtam: 'elkülönített fülke; doboz' [...] *boksztutca* (527).

Aki pedig ezen felül arra is kíváncsi, kik vagy mik azok a „boxcicák”, annak számára idézem az erre vonatkozó részt a Reggel 2005. május 7-i számából: „A futam unalmasabb perceiben távcsövével szemrevételezi a *boxcicákat*. [Új bekezdés.] Azokat a rendkívül szemrevaló, túlnyomórészt szőke, dús keblű, legfeljebb húszas éveik elején járó lányokat, akik minden csapat háza táján megtalálhatók. Ők tartják a napernyőt a pilóták feje fölé, ők mutatják fel a rajt előtt az 1 perces táblát, és velük pózolnak az irigyelt pilóták.”

Vajon mit szólnának hozzá, ha ezt a csúfnévüket ráadásul így írnák le: *boksztutca*? És hányszor kell még megírnom, elmondanom a fentieket, amíg *kiboksztolom* a szabályos írásmód alkalmazását?

2. Nyelvi infantilizmus

Egy budapesti metrálójáróban a péksüteményeket árusító üzlet előtt soromra várva arra figyelek föl, hogy az előtttem álló férfi (jó harmincas, inkább negyvenes) ezeket a szavakat intézi a húsz év körüli eladólányhoz:

– Szia! 35 deka sajtos pogit, légyszí!

A fiatal hölgy arca meg sem rezdül (sok mindent hallott már ő azon a forgalmas helyen), de nem tegezi vissza a vásárlót.

Mi is volt ez? Kedélyeskedés? Bizalmaskodás? Vagy deressedő férfitársam egyszerűen csak fiatalosan akarta magát

kifejezni, annak jeléül, hogy saját magát és az elárúsítónót egyazon korosztály, a „tegeződő nemzedék” tagjának tekintti?

Akármi volt is azonban a szándéka, viselkedésével akaratlanul is azt példázta, hogy terjedőben van a „nyelvi infantilizmus”, ahogy Szende Aladár nevezte egy idős kori, szellemes cikkében, „az *ovi-tól* a *ravi-ig*”.

Persze, ha már választanom kell, inkább a *pogi*, mint a *ravi* (mármint a ravatalozó). Bocsika!

3. Amire a cápa ráteszi a kezét

Örökzöld témája a nyelv művelő cikkeknek a képzavar. Magam is írtam jó párszor róla, mégsem tudom megállni, hogy legfrissebb „leleteimet” közlétegyem. Mind a három a sport világából való.

Ezt olvasom a sportnapilap Cápátámadás című cikkében: „az *üzleti életben* van néhány *igazi cápa*, amely *rátenné a kezét a Ferencvárosra*. *S ha a helyzet úgy hozza, rá is teszi*” (Nemzeti Sport, 2006. április 6. 24). A kíméletlenül rámenős, ragadozó hajlamú üzletembert természetesen nem tilos *cápa* névvel illetni, bár ez a sajtónyelvi metafora egy kissé megkopott az utóbbi időben (rémlik egy filmcím is: *Tőzsdecápák* vagy *Tőzsdei cápák*). Csakhogy az elhalványult szóképeknek megvan az a kellemetlen tulajdonságuk, hogy megfelelő (pontosabban: épp meg nem felelő) szöveggörnyezetbe kerülve hirtelen fölerősödik az eredeti, konkrét jelentésük, és ez mulatságos vagy kínos ellentétbe kerül az átvitt értelmet feltételező szövegösszefüggéssel. Ez történt az idézett példában is: a cápa mohóságú üzletembernek, persze, van keze, és azt rá is teszi arra, amit megkíván, a cápának azonban nincs.

Egy labdarúgó-mérkőzés tudósításából arról értesülök, hogy „a *labda ágyúként csapódott a bal felső sarokba*” (Nemzeti Sport, 2006. május 31. 5). Mekkora gól lehetett! Az megesis, hogy a labda úgy vágódik a kapuba, mint az ágyúgolyó, de hogy maga az ágyú... A tudósítót nemcsak a sietség és az izgalom menti, hanem az is, hogy efféle hibát egyik legnagyobb költőnk, Tóth Árpád is elkövetett Aranylőveg a messzi égen című versében:

Mint óriás aranylőveg,
Nagy ívvel égre száll az új nap,

És mégis, robbanj csak, te szép
Aranylőveg a messzi égen, [...]

Ez is képzavar, mert a költő összetévesztette a *lőveg*-et a *lővedék*-kel (a *lőveg* maga az ágyú, tarack vagy mozsár, amelyből a *lővedéket* kilövik).

A legizmosabb példát, mondanom sem kell, a végére hagytam. Egy pályakezdő sportriporter ezt kérdezte a közvetítés hevében: „*Ha mérlegre teszi a serpenyő nyelvét, akkor mit lát?*” (Sport2, 2005. május 26.) Ha egy picit gondolkodott is volna, mielőtt megszólal, nem keverte volna össze a *mérlegre tesz*, a *mérleg serpenyőjébe tesz* és a *mérleg nyelve* szólásokat.

Csakhogy a sporttudósítói munkának éppen az a lényege, hogy gondolkodás nélkül kell beszélni, írni. S a riporter ettől olykor (kép)zavarba jön...

Kemény Gábor

KÖNYVEKRŐL

Emotikonok/érzelemjelek

Bódi Zoltán és Veszelszki Ágnes könyve

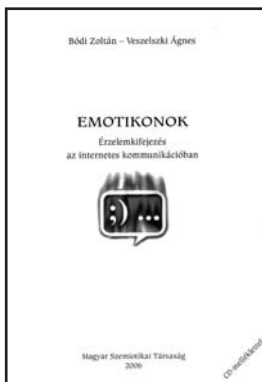
A nemzetközi és a magyar írástörténetben, írásjel-történetben páratlan munka született magyar nyelven. A könyv az emotikonokról, vagyis az internetes és sms-es kommunikációban az elmúlt évtizedben fölbukkant érzelemkifejező ikonokról (*smiley ~ szmájli; érzelemjel, mosolyikon, mosolyszimbólum* stb.) szól. Eleinte nyilván gyermeki tréfának gondolhattuk, ha mondat közben vagy végén fölbukkant ez :) vagy még inkább, még jobban hangsúlyozva ez :))) Ez a mosolyikon valódi írásjelekből áll: kettőspontból és zárójelből, és érdekessége, hogy ha 90 fokkal jobbra fordítjuk, akkor fenn van a két pont és alatta a zárójel, amely valójában a szemet és a mosolygó arcot formázza. Sőt lehetünk még kifejezőbbek az írásjelekkel, az orrot is belerajzolhatjuk :-)

Ez az emotikon egyértelműen a mosoly ikonikus (képszerű) jele. Ugyancsak ilyen emotikon a fordítottja, a „szomorújel”: :(Vannak azután bonyolultabb ikonikus formák, ilyen pl. a virágszál figuratív ábrája (ami még ikon, mert felismerhető): @-}- Ha talpára állítjuk, valóban virágszál! Vagy a tűzhányó (Fudzsi): /*\ Ezt már forgatni sem kell, látjuk, hogy tűzhányó. Vagy a kiscica (ezt sem kell elforgatni): öQ És lehetséges emotikonokkal szimbolikus (nyelvi) üzeneteket is küldeni, ez azonban ritkább, mert kész rejtvény (ezek a vizuális szimbólumok). Ahogy a technika fejlődött, az említett emotikonok elkezdtek mozogni, átalakulni, s létrejött a dinamikus emotikon vagy animatikon (teljességgel a mi, a magyar szakirodalomban született elnevezéseink). A dinamikus emotikonok nem csupán kettőspont-kötőjel-zárójel karakterekből építkeznek, hanem színes mozgóképek (gif- vagy png-formátumú képfájlok). Ezek is leginkább arcokat mutatnak, de lehetnek pl. állatfigurák is.

A jelenség páratlan szemiotikai érdekessége az, hogy az általunk gyakorolt, legfejlettebbnek gondolt alfabetikus írás ezekkel a jelekkel visszatér az írásfejlődés kezdetéhez, a hieroglif íráshoz. Ugyanis a hieroglifa tekinthető piktogramos (azonosítható képet tükröző) szimbólumnak. A másik érdekessége az, hogy a mi írásrendszerünk alakulásakor egyszer már fölmerült ilyen formák felvétele. Tulajdonképpen egyfajta emotikonnak tekinthető a „kiáltó jel” (!), a begömbülésével is kétkedő kérdőjel (?) vagy a megszakadást mutató három pont (...). Sőt talán az *i* sem véletlenül olyan keskeny. Íróink-költőink próbálkoztak az alfabetikus írásmód törvényeinek fészegetésével, lényegében ikonikus kiterjesztéssel, amikor elkezdtek halmozni a betűket (kukurikúú) vagy az írásjeleket (!!!). Volt arra is törekvés, hogy az alfabetikus írásrendszerbe további szupraszegmentális jeleket vigyenek be, amelyek mutatnak az élőszó sokszínűségét (halk-hangos, gyors-lású). De ez nem történt meg. Máig.

Amit eleink elmulasztottak, azt most a másodlagos írásbeliség (ez is a mi meghatározásunk), azaz az informatikai eszközökön terjedő sajátos, beszédközeli írásmód spontán módon, a folklór törvényszerűségeihez igazodva bevezeti, elterjeszti, sőt az elsődleges írásbeliségbe (nálunk: akadémiai helyesírás) is átviszi. Ma persze még nincsenek a magyar helyesírásban emotikonok, de én nem zárom ki a lehetőséget, hogy egyszer lesznek...

Addig is ismerkedjünk meg velük tudományosan. Ahogy már említettem, az emotikonokról a világon egyedülálló munka született Bódi Zoltán és Veszelszki Ágnes tollából. A szerzők bevezetőjükben bemutatják az emotikonokat és az emotikonokon kívüli metakommunikatív írásjeleket. Majd következik a statikus emotikonok kérdőíves vizsgálatának közreadása (Bódi Zoltán). Kutatásában ezek az emotikonok a következők jelzésére alkalmasak: indulat, boldogság, türelmetlenség, elégedetlenség, vidámság, szomorúság, gúny. A dinamikus emotikonok képi jellemzőinek bemutatása után (Veszelszki Ágnes) tematikai és funkcionális csoportosítást ad: érzelmelek, általános cselekedetek, szexualitás-erotika, agresszió, humor, kapcsolattartás és ünnepek, figurák, írásjelek. A kötethez előfordulási gyakoriságot mutató emotikonstótar és a dinamikus emotikonok négyoldalas színes ani-

mált sorozata járul. Aki pedig mozgásában akarja megcsodálni ezeket a kis „filmeket”, a kötethez mellékelt CD-n is megtalálja őket.

Nehéz úgy írni a kötetéről, hogy ne hasson dicsekvésnek. A páratlan munka voltaképpen egy új kifejezési-áryalási mód fölfedezése és leírása. Ha túlozni akarnék: egy régi kommunikációs forma új közegben való felbukkanásának dokumentálása. Szerzőinek olyan élmény, mintha egy új nyelvet/kommunikációs módot fedeztek volna föl, valahol az Amazonas vidékén vagy az internet galaxisában. Nekem pedig dupla élmény. Egyrészt, mert két éves kemény munkával elértem, hogy antropológusként írjak le, adjunk nevet ennek a jelenségnek, másrészt pedig azért, mert mindketten a tanítványaim. (Bódi Zoltán–Veszelszki Ágnes: *Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2006. 142 oldal + CD melléklet. A kötet kapható a Társaságnál, az ELTE BTK jegyzetboltjában – 1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8. alagsor; a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodában – 1148 Budapest, Őrs vezér tere 11. fszt. 1., valamint néhány nagyobb könyvesboltban.)*

B. G.

Korjelző változások –

Hatodik alkalommal jelentette meg az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke a Nagy J. Béla Helyesírási Verseny előadásait. Mivel a megmérettetés ismétlődő rendezvénynek, az ehhez kapcsolódó kötet pedig sorozatnak tekinthető, a verseny nevét már írhatjuk csupa nagy kezdőbetűvel, ahogy a kiadvány szerkesztői is tették. Ez az esemény nagyon fontos egyrészt a tanszék számára, hiszen évente hírt adhat magáról, regionális szellemi központtá válhat e tekintetben, odavonva az ország legjelesebb előadóit. Másrészt – s ez a legfontosabb – a felsőoktatási intézmények hallgatóinak tehetséggyondozása zajlik e kereteken belül, a dobogós helyezettek, ha egyébként is vonzódnak a nyelvészethez, folytathatják tanulmányaikat a doktórandsziskolákban – s erre már van példa. Harmadrészt a szakmai konferencián olyan kérdések is felvetődnek, amelyekre a majdan megjelenő 12. szabályzatnak kell válaszolnia. Ily módon ez a rendezvény előtanulmányokat és javaslatokat nyújt az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának, ugyanis ez a grémium épp az új szabályzatot munkálkodik. Mindezek ismeretében nyilvánvaló mindenki számára, hogy miért kapta a kötet a *Korjelző változások – megoldandó írásmódok* címet.

A könyv a szerkesztői bevezető után a 2003-as verseny díjazottjainak, valamint a zsűri tagjainak nevét közli. Ezután a főiskola és a tanszék által alapított Nagy J. Béla-emlékplakettal kitüntetett tanárokat mutatja be. Ezután az emlékezésen a sor: a nemrég, 2004-ben elhunyt Pásztor Emil életútját s 12 oldalon keresztül (!) 223 tételben helyesírási tárgyú publikációit ismerheti meg az olvasó Zimanyi Árpád tollából.

A tanulmányok sorát Bódi Zoltán írása nyitja *Internetszövegek helyesírása* címmel. A szerző az interneten jelentkező spontán szövegek köztes kommunikációs műfaját, az írott beszélt nyelvet vizsgálja. Megállapítja többek között, hogy a tudáshiány miatt bekövetkező és a szándékosan elkövetett helyesírási hibák zétválasztása nehéz és sokszor esetleges. A csevegés során jóval kevésbé fontos a helyesírás, mint az elektronikus levelezéskor, fontosnak tűnik viszont a vitaforumok, levelezőlisták és a weboldalak szövegeiben.

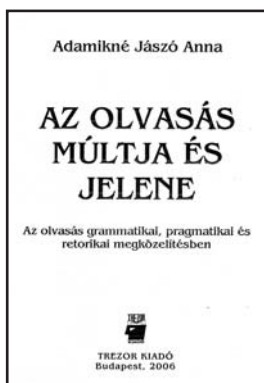
Fercsik Erzsébet a lakóterületeket jelölő helynevekkel és helyesírással foglalkozik tanulmányában igen részletesen. Megállapítja, hogy az 1990-es évek közepétől megszaporodtak azok a magántökés vállalkozások, amelyek háztömbök, lakónegyedek kialakításával foglalkoznak. Ezek megnevezésére ún. korjelző főneveket alkalmaznak: *lakópark, parkfalu, villapark, apartmanház, lakóliget* stb. Mivel nem vonatkozik rájuk egyetlen egységes szabály, ezért célszerűnek tűnik önálló tulajdonnévtípusnak tekinteni őket, és a közszói tagot az egyedítő bővítő rész szófajától és elemeinek számától függetlenül külön- és kisbe-

Szenvedéllyel olvasni...

Adamikné Jászó Anna újabb olvasástani könyve

Kétségtelen, hogy már csaknem negyven éve szó van a Gutenberg-galaxis, az írott (betű alapú, literális) kultúra végéről. Az a McLuhan jövendölte meg, aki megírta a Gutenberg-galaxisnak az emberre, az emberi kultúrára, gondolkodásra tett hatását. Amit az 1960-as években még csak sejtettek a társadalomkutatók, mára valósággá vált. A kulturális rétegek, a kommunikációs terek és módok s benne az olvasás helye, szerepe átrendeződik. Már lassan felnőtté érik az a generáció, amely jóval kevesebbet olvas, és sokkal többet néz tévét, információit nem hagyományos könyvekből gyűjti, s ha olvas, akkor egészen másként és mást. Az olvasás-írás nyilván nem fog eltűnni az emberiség minden napjaiból, de szerepe megváltozik. Ez a változás azonban rejt magában veszélyeket. A tét az írásbeliség kialakította, hordozta gondolkodási formák, valamint az írásban kódolt évezredek kultúra elvesztése.

Ebben az átrendeződési (szeretném hinni, hogy nem visszazsorú-lási) folyamatban jelenik meg a modern olvasáskutatás, amely arra keresi a választ, hogy hogyan tanul meg olvasni az ember (és miért nem), hogyan, miért és mit olvas, egyáltalán mire jó az olvasás. Márai Sándor után szabadon: „csak az ember olvas”... (Ez egyébként Adamikné Jászó Anna korábbi tanulmánygyűjteményének a címe is.) Tehát: „csak az ember olvas”. Azt jelenti ez, hogy az olvasás antropológiai jellemző. De többet is jelent. Ha a könyvkultúrán nevelkedtünk (a feltételes jelleg ma már szükségszerű), akkor tudjuk, hogy az olvasás segít „emberre” tenni bennünket. „Erővel olvasni” – írja Márai. Az olva-

sásból, ha erőt fektetünk bele, erőt, tapasztalatot, segítséget is meríthetünk. Olvasni – szükséges. Ezt talán mindenki elfogadja. Olvasni – jó. Ezt ma már kevesebben érzik. Olvasni – létszükséglet, teljesebb élet. Ennek bizonyosságát ma már alig érzi valaki. Az olvasás kiszorulóban van az életmódsegítő törekvések közül. Ezt ismerték fel az olvasásterápiával foglalkozók. S hogy magamat idézzem: ahol keveset olvasnak, ott többen járnak pszichológushoz...

Ebben a folyamatban és környezetben jelennek meg Adamikné Jászó Anna könyvei az olvasásról: 2000-ban *Az írás és az olvasás története képekben*, 2003-ban a már emlegetett *Csak az ember olvas*, és most, 2006-ban a legátfogóbb munka, *Az olvasás múltja és jelene*. Alcíme még többet mond: *Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben*.

A szerző az igen tetemes nemzetközi szakirodalom ismeretében, saját évtizedes tanári és édesanyai tapasztalata, nyelvészeti kutatásai, tankönyvírói, metodológiai stb. munkássága alapján érvel az olvasástanítás mellett. Talán meglepő, de könyvét elolvastva bizonyítva látjuk: az olvasás kapcsolatban van életünk szinte minden területével. Az olvasástanítás összefügg a nyelvi tudatossággal. A nyelvi tudatosság hihetetlenül fontos a teljes személyiség kibontakoztatásához. Nem elég olvasni, de szövegértő olvasásra van szükség. Mert az olvasásnak fokozatai vannak: szó szerinti (a szerző terminusában: *adatoló*), értelmező (interpretáló, a szerző tréfás terminusával: *gondolkodó, nyomozó*), kritikai, valamint alkotó (kreatív) olvasás. Valamint egészen más jellegű az ismeretközli művek és a szépirodalom olvasása. Ugy vélem, hogy leginkább ez utóbbiban erőteljes a visszazsorulás. A megjelent könyvek száma ugyanis a rendszerváltozás után ugrásszerűen megnőtt. Ennek java része azonban nem szépirodalom. Az olvasottsági mutatókat böngészve láthatjuk, hogy a többség alig olvas szépirodalmat. Kudarcként és pénzkidobásként értékelhető „A nagy könyv” akció. Talán föl kellene eleveníteni az olvasóköri mozgalmat (a hódmezővásárhelyi tanyavilágban ma is működnek olvasókörök), az Olvasó népert mozgalmat, az Olvasatok mindennap! jelszót. De jó ötletnek tartom a „Könyves vasárnap” rendezvényeket, valamint büszkén hordom a Pest Megyei Könyvtárban kapott „Könyvtárba mentem, gyere utánam!” feliratos pólót.

A szerző könyvének legnagyobb részét a retorikai gondolkodás és a szövegértő olvasás kapcsolatának szenteli. Hallottam tőle a – talán Benczik Vilmostól származó – mondást: „az olvasás fordított retorika”. Vagyis az olvasás során működésbe kell hoznunk retorikai ismereteinket: például fölismerni a szöveg retorikai szerkezetét, fölfedezni az érveket, az ellenérveket és az érvelési hibákat. Az olvasás tehát nemcsak ismeretszerzés, hanem életmód, kulturális és nyelvi tudatosság; a világ, az élet, a saját életünk jobb megértésének eszköze.

A könyv- és olvasáskultúra válságos vagy inkább átalakuló időszakában született Adamikné Jászó Anna könyve. Határozottan, érvek sorozatát hozva fel foglal állást a felelőtlen tanügyi kísérletezések ellen. A magyar nyelvre nem alkalmazható szóképes olvasás erőltetésének következménye is lehet a hibás, nem szövegértő olvasás, talán a folyamatosan 30% körülínek kimutatott funkcionális analfabetizmus (illetérimus) is.

A szerző igen sokat tett azért, hogy az olvasás kultúrájáról színvonalas, tudományos érvekkel alátámasztott szakirodalom álljon az érdeklődők és a döntéshozók rendelkezésére. Tegyük hozzá, hogy minden szakszerűség mellett világos, tiszta stílusban, a nemzetközi (főleg angol nyelvű) szakirodalom szabatosan magyar átültetésével, kedves „édesanyai”-tanítói kiszólásokkal (isméltelésekkel). Én még a rádióból ismert kellemes, szép hangját is „hallottam” olvasás közben. Van igazság abban, hogy az olvasás előhívja az emlékeinket, például a jól ismert író hangját!

Talán harminc éve hallottam: háromféle olvasó van. Az egyik azért olvas, mert kötelező. A másik, mert szükséges. A harmadik: mert ez szenvedélye. Egy értelmiséginek Adamikné Jászó Anna könyvét olvasni kötelező, ráadásul szükséges, és higgyék el: szenvedéllyel fogják olvasni, ha elkötelezték az írásbeliségben hordozott kultúránk, gondolkodásmodunk fenntartása, fennmaradása mellett. (*Trezor Kiadó, Budapest, 2006. 609 oldal.*)

Balázs Géza

megoldandó írásmódok

túvel írni, így megszűnne a nagy tarkaság az írásmódjukat tekintve. Például: *Juharliget lakópark, Édes otthon lakónegyed, Platánliget lakókert.*

Hőnyi Ede jó értelemben didaktikus, esettanulmányyszerű írása a földrajzi nevek helyesírásáról „haladó nyelvtanórak” tananyaga lehetne. Nyilvánvaló, hogy az értelemükörzés az egyik legfontosabb feladata a helyesírásnak, s ez feltételezi a gondolkodást. Ha mindezt figyelembe vesszük, akkor könnyen eljutunk az *egri pince* hűvösétől az *Egri Pince* éttermen át *Egripince* önkormányzati képviselőjéig – természetesen helyesírási értelemben.

Kalcsó Gyula igen tanulságos és alapos tanulmányt közöl *Számítástechnikai szakkifejezések írásmódja a Magyar Nemzeti Szövegtár korpuszában* címmel. Konyhanyelven úgy fogalmazhatnánk, hogy azt vizsgálja, az emberek számára kijelölt gyalogutakat ki alakítsa ki: a parkhasználók vagy a parképítők? Helyesírással lefordítva: a számítástechnikai szavak hol járnak a jövevényszóvá válás útján, mennyire fogadtatik el vagy vezették be fonetikus átírásuk? Helyesírásuk miatt csupán két gondolat a konklúzióból: a *diszk*, a *komputer* és a *szerver* azért magyarosodott meg könnyebben, mert csak egyetlen betűnyi a különbség az idegen és a magyar írásmód között. Akkor is gyorsabban meghonosodik egy szó, ha kitör a szűkebb szakmai nyelvhasználat köréből.

T. Somogyi Magda Babits helyesírását vizsgálja a Halálfi 1921-es változatában. Az elemzésben a kritikai kiadásban megjelenő mű magánhangzóinak és mássalhangzóinak a hosszúságáról, az idegen szavak és nevek helyesírásáról, az egybeírás, különírás és kötőjelezés kérdésköréről, valamint a nagy kezdőbetűk sajátos használatáról és a központozásról szól. A szerző megállapítja, hogy Babits az ortográfiát is elsősorban írói kifejezőeszközként kezelte.

A könyv utolsó egységében olvashatjuk a 2003. évi verseny tollbamondásszövegét és feladatlapjait, amelyek kitűnő gyakorlási és felkészülési lehetőségnek bizonyulnak az elkövetkező évek versenyzőinek. Végül Zimányi Árpád ismerteti Keszler Borbála *Írásjel-használati gyakorlókönyvét*. Ez azért is fontos, mert ennek, valamint az ismertettet kötetnek minden könyvtár és minden magyar szakos segédkönyvtárban ott kellene lennie az Osiris-Helyesírás mellett. A három együtt szinte teljességgel tájékoztat minden helyesírási problémáról. (*Bozsik Gabriella-V. Raisz Rózsa szerk: Korjelző változások – megoldandó írásmódok. A Nagy J. Béla Országos Helyesírási Verseny előadásai és egyéb tanulmányok. Eger, 2003–2004. 105 l.*)

Minya Károly

AZ ANYANYELVI MOZGALOM HÍREI, ESEMÉNYEI

Beszélni nehéz! önképző tábor

2006. július 3. és 8. között Vác városa adott otthont a „Beszélni nehéz!”-körvezetők önképző táborának. Immár huszadik alkalommal találkozhattak egymással ilyen keretek között az anyanyelvpoló mozgalom aktív pedagógusai.

Az idei tábori hétköznapok délelőtti jelei a rádióműsoréhoz hasonló hangsúlyjelölő feladatokkal kezdődtek, majd Deme László a nyelvművelő mozgalom harmincéves történetét foglalta össze, Cs. Varga István a magyar irodalom értékeire (benne a szenvedés misztériumára, a szakrális költészet hatására és Juhász Gyula költői portréjára) hívta fel figyelmünket. Wacha Imre a képek értő, alapos szemléletével vezetett el a szövegértés fortélyaihoz (a szöveg jelentésrétegeihez), Kerekes Barnabás a nyelvművelést a pszichológiával és a történettudomány forráskutatásaival ötvözve az indulatok beszédbeli megnyilvánulásairól szólt. Újabb, helyi szín jelent meg Dóra Zoltán váci nyelvörkődésében és Zomborka Márta Vác építészeti és kulturális értékeit bemutató vetítésében.

A hét folyamán többször elmondtuk, mennyire csodáljuk, tiszteljük a munkát, fáradozást, amit a tábor szervezését magára vállaló kis csapat végzett. Köszönjük hát ezúton is Pátkainé Erzsikének, Tekes Rozikának, Ogliné Marikának, Saffarik Ildikónak és Duhonyiné Marikának önzetlen szolgálatát, a Boronkay György Műszaki Középfiskola és Gimnáziumnak, kollégiumunknak és valamennyi szervezetnek az anyagi támogatását.

Mindezek mellett a tábor egyik legnagyobb élményét, nyereségét a résztvevők közt kialakuló személyes kapcsolatok jelentik. Külön öröm volt mindannyiunk számára, hogy az idén sok fiatal, sőt, egészen fiatal körvezető is megjelent.

Ez azt is jelenti számomra, hogy most, amikor bizonyos körökben felmerült a nyelvművelés szükségességének kérdése, meg tud újulni és meg fog erősödni egy – nemzeti nyelvünk jövőjéért továbbra is felelősséget érző – nyelvművelő irányzat.

Gyarmatiné Rostás Ida

Jutalmak, emlékérmek

A Kazinczy-díj Alapítvány teremtette Kazinczy- és a hozzá kapcsolódó Péchy Blanka-díj odaítéléséről lapunk őszi száma adott tudósítást. „Kistestvéreiknek”, a Kazinczy- és Péchy Blanka-jutalomnak ez évi érintettjeiről az alábbiakban adunk számot.

Kazinczy-jutalmak

Több tanévi folyamatos és eredményes munkájukért a következő Beszélni nehéz! körök részesültek benne. (Felsorolásuk telephelyük ábécérendjében, vezetőjük nevének feltüntetésével.)

A Felnőttek Mikszáth köre, *Balassagyarmat* (vez. Engelberth Katalin). – A Balassi Bálint Gimn. Kodály Zoltán köre, *Balassagyarmat* (vez. Pásztor Sándorné). – A Váci Mihály Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Bátonyterenyé* (vez. Oravecz Lászlóné). – A Baár-Madas Református Gimn. Beszélni nehéz! körei, *Budapest* (vez. Kerekes Barnabás). – A Károlyi Mihály Szki. Patkós Irma köre, *Cegléd* (vez. Paskó Istvánné). – A Weöres Sándor Ált. és Műv. Iskola Beszélni nehéz! köre, *Gyömrő* (vez. Angyal Jenőné). – Az Arany Já-

nos Ál. M. Juhász Margit köre, *Kemecse* (vez. Gergely Gyuláné). – A Móra Ferenc Gimn. Péchy Blanka és Miskolczi Margit köre, *Kiskunfélegyháza* (vez. Borbélyné Szabó Katalin). – Az Ál. Tanulói köre, *Lánycsók* (vez. Szabó Eszter). – A Teleki Blanka Gimn. Beszélni nehéz! körei, *Mezőtúr* (vez. Kugyela Anna). – A Kazinczy Ferenc Ál. Beszélni nehéz! köre, *Miskolc* (vez. Dorkó Miklósné). – A Schneider Műv. Isk. Bartókos köre, *Mohács* (vez. Szabó Zoltánné). – A Műv. Szki. Beszélni nehéz! köre, *Pécs* (vez. Almási Éva). – A Jókai Mór Ál. Beszélni nehéz! köre, *Sátoraljaújhely* (vez. Végsőné Fazekas Aranka). – A Táncsics Mihály Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Siklós* (vez. Bakóné Aradi Éva). – A Gábor Dénes Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Szeged* (vez. Némethné Balázs Katalin). – Az Arany János Ál. Tanári köre, *Szentgotthárd* (vez. Vassné Juhász Enikő). – Az Árpád Fejedelem Ál. Tanárainak Pinczési Judit köre, *Vác* (vez. Tekes Rozália). – A Bernáth Kálmán Szki. Beszélni nehéz! köre, *Vác* (vez. Pátkai Andrásné).

Péchy Blanka-jutalmak

Ez a békési Balogh Imréné és néhai Balogh Imre támogatásából létesült jutalom negyedévenként adható ki 3-3 Beszélni nehéz! szakkör és 1-1 egyéni levelező munkatárs számára. – Az ez évi jutalmazottak:

2005 decemberében: Az Avasi Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Miskolc* (vez. Sramkóné Pozsonyi Judit). – A Móra Ferenc Gimn. Alapító köre, *Kiskunfélegyháza* (vez. Borbélyné Szabó Katalin). – A Közös Igazgatású Okt. Intézmény Tanulói köre, *Borjád* (vez. Takács Péterné). – Toldi Attila, *Kisújszállás*.

2006 márciusában: A Gundel Károly Szki. Beszélni nehéz! köre, *Budapest* (vez. Babiczky Veronika). – A Batsányi János Gimn. Beszélni nehéz! körei, *Csongrád* (vez. Fábriánné Szenczi Ibolya). – A Lőrincze Lajos Ál. Beszélni nehéz! köre, *Hegyeshalom* (vez. Molnár Éva). – Palotai Erzsébet, *Nyíregyháza*.

2006 júniusában: A Bródy Imre Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Ajka* (vez. Bencsik Erika). – A Berzsenyi Dániel Evangélikus Líceum Beszélni nehéz! körei, *Sopron* (vez. Bárti Zsuzsa). – A Lőrincze Lajos Ál. Tanulói köre, *Mikóháza* (vez. Novák Jánosné). – Vaskó Eszter, *Dunaújváros*; korábban: Tóth Zsámboki Eszter, *Budapest*.

2006 szeptemberében: A Diósgyőri Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Miskolc* (vez. Mándyné Kerékgyártó Katalin). – A Jókai Mór Gimn. Parlado köre, *Komárom* (vez. Miklós Józsefné). – A Sinkó Ervin kör, *Óbecse* (vez. Varnyú Ilona). – Chrobákné Nagy Tímea, *Budapest*.

Bárczi Géza-emlékérmek

Ezt az Anyanyelvpolók Szövetsége Csongrád városi megyei szervezete által alapított emléktárgyat idén a következők vehették át: *Grúber Éva* tanárnő, aki középiskolás szakköröseinknek a Gundel Károly Szakközépiskolában rendezett „Péchy Blanka-emléknap” országos versengéseit megnyitó színvonalas műsorait egy évtizeden át szerkesztette, rendezte, betanította. *Soós Sándorné*, aki általános iskolás szakköröseinknek a Práter iskolában rendezett Anyanyelvi napját tette hosszú éveken át, hasonló tevékenységével, színéssé, tartalmassá.

Deme László

Magyar szakos tanárok továbbképzése Kolozsvárrott

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a Georgius Aranka Társaság 2006. július 17–22-én a Bolyai Nyári Akadémia keretében továbbképző tanfolyamot szervezett a romániai magyar szakos pedagógusok számára. A *Nyelv – szöveg – stílus* címmel megrendezett előadás-sorozaton negyven tanárkolléga vett részt. Vendéghallgatók érkeztek a Felvidékről és a Vajdaságból is.

A tanfolyamot július 17-én Szócs Judit, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének alelnöke, dr. prof. Egyed Emese, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanszékvezető tanára, a Georgius Aranka Társaság elnöke és Tőkés Elek, a Báthory István Gimnázium igazgatója nyitotta meg.

Az első nap előadásai a nyelv és irodalom, valamint az irodalomtudomány kapcsolatával foglalkoztak. Görömbei András akadémikus, a Debreceni Egyetem professzora *Az anyanyelv és a nemzeti tudat. Két költői stílus: Nagy László és Pilinszky János* címmel tartott előadást, Zentai Mária, a Szegedi Egyetem professzora pedig *Szövegek kora és stílusa és A reformkori történeti ballada új olvasatai* címmel.

A második nap előadásai a szövegértés és szövegelemzés kérdéseit tárgyalták. Zentai Mária erre a kérdéskörré összpontosítva folytatta az előző napon megkezdett előadását a kor és a stílus összefüggéseiről. Wacha Imre főiskolai docens előadása, *Szövegek mögöttes világa* címmel az irodalmi műveknek és a képzőművészetnek az összefüggéséről, valamint az irodalmi művek intertextuális kapcsolatairól, szövegbe rejtett utalásairól szólt. A. Jászó Anna egyetemi tanár *A szövegértő olvasás* címmel az értő olvasás tanításának gondjait tárgyalta.

Antalné Szabó Ágnes – sok példával – *A szövegértés fejlesztésének gyakorlatitípusait* mutatta be.

Szerda délelőtt A. Jászó Anna kedden megkezdett előadását folytatta. Antalné Szabó Ágnes foglalkozása (*Szöveg- és stílusgyakorlatok*) ismét bőséges példatárát és módszertani megoldásokat adott át a pedagóguskollégáknak. Délután a tanfolyam résztvevői Kalotaszeg néhány falvának: Kalotaszentkirálynak, Bánffyhunynak, Magyarválnak, Magyargyerőmonostornak és Körösfőnek a nevezetességeit látogatták meg.

Csütörtökön A. Jászó Anna a szövegalkotás és szövegszerkezet gyakorlati kérdéseit tárgyalta, Wacha Imre a szövegszerkezet és szöveghangzás összefüggéseiről beszélt. A nap nagyobb részében Kerekes Barnabás Kazinczy-díjas tanár elméletet és gyakorlatot összekapcsoló foglalkozásai zajlottak a szövegértő és -értelmező hangoztatás, a szöveg- és mondatfonetika, a szöveg megszólaltatását előkészítő szövegjelölés kérdéseiről.

A pénteki előadások a retorika néhány témakörét érintették. A. Jászó Anna *A retorikai szövegek szerkezetéről* szólva áttekintést adott a retorika történetéről is, majd az érvelés, bizonyítás és cáfolás módszereiről. Délután került sor a tanfolyam értékelésére és zárására. A kollégák véleményét, kissé évődve, az egyik kollégánál így fogalmazta meg: „Azért jelentkeztem, mert arra gondoltam, hogy az előadások alatt kipihenhetem magamat. Egyszer sem sikerült elaludnom.”

A tanfolyam ideje alatt egy-egy délután külön konzultációk vettek részt a kolozsvári rádió és a Duna TV erdélyi munkatársai is.

Wacha Imre

Olvasóink írják

Egy doktor válasza

Kedves Zilahi Lajos!

1968. december 22-én a szegedi egyetem rektora kezét fogott velem, és ezt mondta: „Doktorrá fogadom.”

Bevallom, hogy e jeles esemény után gyakran izlelgettem az új nevemet, azt kihangsúlyozva mutatkoztam be, meg gyakoroltam az újszerű aláírásomat. Egy idő után azon vettem észre magamat, hogy egyrészt természetesen tartottam, hogy megillet a dr. cím, másrészt észre sem vettem, ha valaki nem így szólított, vagy nem így írta le a nevemet.

Én nem hiszem, hogy – amint Ön írja Doktorok *doktor* nélkül című cikkében (Édes Anyanyelvünk 2006. 1: 3) visszaélést kell abban felfedeznünk, ha valaki a másik esetében nem használja a munkájával szerzett szakmájához tartozó címet. A „visszaélés” túl súlyos szó ide. – Amint mondani szoktam, nem sorsjátékon szereztem a doktorátusomat, így az attól függetlenül megillet, hogy használom, illetve használják-e vagy sem.

Nem tudok egyetérteni azzal a véleményével sem, hogy nem hiányolja annak neve elől a dr.-t, aki ezen címét társadalomtudományi karon szerezte, mert csak azoknál kötelező vagy legalábbis illendő azt kitenni, akik foglalkozással járó címként kapták meg. Én az egyetem elvégzésével – fogalmazhatok így – automatikusan megkaptam a doktori címet (ugyanígy az orvosok is), míg másoknak egy ugyanolyan értékű egyetem elvégzése után még további tanulmányokat kell folytatniuk,

hogy elnyerjék a doktori címet. Őket ugyanúgy, ha nem jobban megilleti ez a cím, mint azokat, akik „készen” kapták.

Úgy vélem, hogy a doktori cím kérdéséből nem helyénvaló nyelvhasználati, nyelvhelyességi problémát csinálni, aminthogy alig hiszem, hogy bárki érzékenységet sértené, ha a titulust vele kapcsolatban nem használják. Nem gondolom természetesen, hogy ezzel Petréttei József igazságügyi miniszter úr vagy Vojnik Mária egészségügyi minisztériumi államtitkár asszony védője vagy szószólója lennék, aminthogy azt sem hiszem, hogy megbántottam volna őket azzal, hogy most a nevük elé nem írtam oda a doktori címet.

Hítem szerint zsinórmértékül csak azt lehetne megfogalmazni, hogy egy adott személy vonatkozásában csak hivatalos használatban vagy akkor indokolt kitenni a doktori címet, ha bármiként kérdésessé válhat, hogy őt az megilleti-e vagy sem. Annak viszont aligha lehetne ésszerű indokát adni, hogy azonos alkalommal egyszer használjuk a címet, másszor meg nem. Orvosok és jogászok esetében ez nem lehet vitás, így a leírtak alapján rám nézve is egyértelmű, miért mellőzöm levelem aláírásában a dr.-t, de ettől függetlenül is, kedves Zilahi úr, a gondolat felvetése azért volt helyes, hogy a dolgot a maga helyére tegyük.

Szítás Benedek
ügyvéd, c. egyetemi docens

Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny

Bencédy József záróbeszéde

(Sátoraljaújhely, 2006. október 22.)

Tisztelt Vendégeink és Kollégák! Kedves versenyző Diákok!

Ez a vidék, ahol Károli Gáspár és társai révén elkészült az első teljes magyar bibliafordítás, ez a hely, ahonnan Kazinczy Ferenc leveleivel behálózta az egész országot egy irodalmi nyelvi norma kialakítása érdekében, ez a három nap, a felemelő versenyek, az 1956. évi forradalomról és szabadságharcról való emlékezés, az elbűvölő vidékre tett kirándulás, ezek a tényezők megállásra indítanak a múlt időben, alkalmat kínálnak némi elmélkedésre: mik vagyunk?, mi dolgozunk a világban?

Az ember azzal emelkedett ki a környező természetből, hogy önazonosságára ébredt, hogy fokozatosan felelősséget alakított ki társaiért és környezetéért. Vajon van-e fölemelőbb tényező e vállalt felelősség megváltására és hordozására a hazaszeretnél és a tőle elválaszthatatlan anyanyelvénél? Nincs, s ezt tanúsítja e versenyen való részvételük és szereplésük.

Haza és társadalom – ha túl akarunk lépni a frázisokon – igen nehezen megragadható fogalmak. De megfoghatók a cselekvésben, az elvégzendő feladatokban való részvételben. Kölcsey Ferenc Pozsonyba érkezvén a diétára, így elmélkedik a szállásán: „Ím ez a haza, mely gyermekségem álmaiba, mely ifjú- és férfikorom érzelmeibe lángvonásokkal szövé szent képét. S te mit fogsz érette tenni?... Lesz-e erőd létrehozni az ideákat, mik húsz év óta boronganak kebledben?... Fogsz-e ostromot is állni a kísértések közt?... Ó, jól érzem én, mit és mennyit kellene tennem.”

A hazaszeretnek hű kifejezője a nyelv. De nemcsak ez a nyelv funkciója, hanem önazonosságunk hordozója is. A nyelv kifejezi, tolmácsolja gondolatainkat mások számára, de – s ezt most megtapasztalhatták a versenyen – tudatosítja, megformálja gondolatainkat önmagunk számára is. Érezniük kell tehát a felelősséget megőrzéséért, tisztán tartásáért. „De hát én nem vagyok Kazinczy, nem vagyok olyan nyelv-művész, mint az elmúlt hetekben elhunyt Sütő András” – mondhatják mindnyájan. Igaz. Csakhogy az élet nem látványos cselekedetekből áll; az ünnepnapok elmúlnak, a mindennapokban való helytállásban látszik az emberség. „Fogsz-e híven maradni, ha tántorodásra bér tétetik?” – faggatja magát elmélkedésében Kölcsey. Itt vannak Önök közt erdélyi, felvidéki, kárpátaljai, vajdasági társaik. Kérdezzék csak meg tőlük, mit jelent a magyarságuk, magyar anyanyelvük melletti kiállás ott, a hétköznapok egymásutánjában. Tegyük föl a kérdést önmaguknak, mit jelent ezeknek

a jellembeli, gondolkodásbeli, erkölcsi értékeknek a követése itthon, a baráti körben például, ha fölszikkranak az indulatok, ha úgy érzik, szétrobbannak, ha nem tudják legalább szavakban levezetni őket; mi csoda kényelem a divatos, elhasznált szavakkal élés, mint a *ketyere*, a *valami arról szól* a gondolkodást igénylő, pontos szavak helyett; mit jelent a nyugati divat követése a közhelyek, az elhasznált idegen szavak, kifejezések, mint *semmi gond*, *projekt*, *prezentáció* kedvelésében, a náluk pontosabb magyar megjelölés helyett.

És akkor még mindig mehetünk mélyebbre. A nyelv érték, esztétikai érték is. Biztos, ezt mindennap tapasztalhatjuk, ízlésünk is változik, ma már mást tekintünk ízlésesnek, szépnek, mint a korábbi nemzedékek. A matrózból kiment a divatból; a fehér ing és nyakkendő se minősül a jólneveltség, az illem követelményének. De normák azért vannak, és a szépezzék még jelen van, a tudományban éppen úgy, mint az építészetben és az irodalomban. S ott van a nyelvben is. Ha elálmélkodunk a csillagok harmonikus

mozgásán, ha gyönyörködni tudunk egy archaikus Apolló-torzóban vagy egy antik vázában, akkor természetesen szépnek fogjuk találni szólásainkat, szóképeinket, s fogcsikorgatva hallgatjuk, olvassuk ezek eltorzítását meg a *három óra magasságában*, a *strand felhomokozása*, az *elsődleges prioritás-féléket*, s ne akarjon meggyőzni senki arról, hogy ezeket ne kifogásoljuk, mert csak az a fontos, hogy megértsük őket.

Kedves versenyző Diákok! Ha valaki csak egy morzsányit is magába fogadott nyelv és gondolkodás, nyelv és magatartás összefüggéséből, az értékek felismeréséből és szépségéből, a nyelvben őrzött múltból, mint *egy füst alatt elvégez valamit*, *sok van a rovásán*, és a hazához való ragaszkodásból, annak megérte a küzdés, mely elhozta ide, Sátoraljaújhelyre, az átérezhette Kosztolányi megragadó gondolatát: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős vagyok-e vagy gyenge. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegem dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Vállalják a küzdelemért ezekért az értékekért, mindhalálig!

Olvasóink írják

Nyelvében sem...?

„Nem volna jobb a magunk nyelvén, magyarul gondolkodnunk, és igazán magyarul írunk-beszélnünk?” – idézem Benyhe Jánost teljes egyetértéssel. Nem vagyok „türelmetlen nyelvtisztító”, de még csak laikus „nyelvőr” sem, csupán kétségbeesett magyar köznyelvhasználó, ám így sem vagyok képes kívülről nézni, ami édes anyanyelvünkkel történik.

Anyanyelvem imádójaként az a bajom, hogy honfitársaim többsége *kommunikál* beszéd helyett. A hivatalos „kommunikátorok”, újságírók, riporterek többsége pedig élen jár a köznyelvi divatszavak, idegen kifejezések használata és a nyelvi durvaság tekintetében. S miért is ne lehetne így, amikor már 1-2 éve is azt olvastam, hogy teljesen felesleges a mi nyelvünk, hiszen a tudomány és a számítógép nyelve az angol. Ráadásul egy indián származású, de hollandiai egyetemen tanító nyelvtanár lelkesen magyarázta, hogy ott már rövidebben a kisiskolások sem tanulnak anyanyelvükön, olykorán sajátítják el az angolt...

Egy ismerősöm, az egyik tanítóképző levelező hallgatója azt mesélte, hogy a magyar nyelv VÁLASZTHATÓ tárgy a főiskolán!

Tudomásom szerint már törvény is van legalább az utcai nyelvi züllés ellen; a boltok tulajdonosainak magyarul is ki kell írniuk rendeltetésüket. De hát működnek nálunk a törvények? Miért éppen ez működne! Viszont működik az Anyanyelv-védelmi Szövetség. Működik?

Vagy reménytelen fellépnie a törvény betartása érdekében? Hiszen lassan már nyelvében sem él a nemzet...

Veres Hortenzia

HÍREK

A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÜRE) szeptember 1-jén Gyergyószárhegyen értekezletet tartott a sajtónyelvről. Elhangzott előadások: *A sajtó és a köznyelv* (előadó: **Ambrus Attila** újságíró, a MÜRE elnöke); *Az újságok nyelvhasználata* (**Komoróczy György** nyelvemlékvédelmi szakértő); *A közszereplők nyelvi hatásai* (**Nagy Miklós Kund** főiskolai tanár); *Szól a rádió* (**Rostás-István Péter**, a Kolozsvári Rádió felelős szerkesztője).

*

A Pécsi Tudományegyetemen létrejött a Kommunikáció Doktori Program, amelynek „beköszönő” konferenciáját *Az értelmezés útjai* címmel 2006. szeptember 25-én tartották.

*

Szótár az iskolában címmel rendezték meg a III. szótárnapot 2006. október 11-én a Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központban. A szótár bemutatók, próbanyelvvizsgák mellett **Bucsi Szabó Zsolt**, az Akadémiai Kiadó igazgatója mondott köszöntőt, majd pedig **Prószély Gábor** (Akik szóhoz jutottak a wapon...), **Kiss Gábor** (Hány szó van a magyar nyelvben?) és **Forgács Tamás** („Állati” érdekes szövegek a nyelvtanításban) előadása következett.

*

Angol fordítás ingyen! A 15 éves MorphoLogic elindította új szolgáltató weboldalát. Az ingyenes szolgáltatás segítségével az érdeklődők szótárazhatnak, rövid, egyoldalas angol szövegeket fordíthatnak le, sőt angol weboldalakat olvashatnak – MAGYARUL. A szolgáltatás elérhető: www.webforditas.hu. Az új közhasznú szolgáltatásról, a további jelentős fejlesztésekről a MorphoLogic ügyvezetője, **Prószély Gábor** számolt be a Magyar Tudományos Akadémia Szarvas Gábor asztaltársaságának szeptember 21-én.

*

A vajdasági Adán 2006. október 12–14. között tartották meg a hagyományos *Szarvas Gábor Nyelvemlékvédelmi Napokat*. A beszédversenyt, nyelvészeti pályázatot, a nyelvi vetélkedőt szombaton Szavaink és neveink eredete címmel tudományos ülészak követte, amelyen előadott **Kiss Gábor**, **Körmendi Ferenc**, **Molnár Csikós László**, **Papp György** és **Posgay Ildikó**.

Új szavak, kifejezések (42.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

barnárium – a szolárium megnevezése (Pestőrinc)

csapdázható – befogásra engedélyezett (pl. egérfaj)

diszkréciós vonal – bankokban, pénztáraknál, gyógyszerárakban a várakozók számára kijelölt, az éppen ügyet intézőtől kötelező, ajánlott távolságot mutató jelzés; javasolt magyar megfelelője: *távolságtartó sáv, távpartó sáv*

energiavámpír – olyan ember, aki beszéddel valakit nagyon elfáraszt, kifáraszt

gabonaintervenció – a gabonatermelésbe való tudatos, állami (pl. felvásárlási árakkal történő) beavatkozás

gondoskodó elbocsátás – az elküldött (leépített) munkaerő további munkába állását segítő eljárás

ihábé parti (IHB-parti) – inni-hányini-belefeküdni parti

ikon – új, sajtónyelvi jelentése: *jelkép, példakép*. Pl. posztmodern *ikon*, popzenei *ikon*

kosárcázik – kosárlabdázik (Újvidék)

leheletellenőrzés – a szondázás magyar megnevezése

meggugliz, gugliz – a Google keresőprogram segítségével adatot keres. Pl. Akkor most *megguglizunk* azt, hogy leheletellenőrzés

önzőz(ik) – önzően viselkedik. Pl. „Nem *önzőzünk!*”

pépépé – pénteki pityma (pitymallati) parti; péntek este kezdődő, hajnalig tartó mulatság

rádiómisszió – rádióban (médiában) végzett lelkigondozói tevékenység

tetőzsindely – újfajta kátrány-alapanyagú, cserép alakú tetőfedő anyag

utcamisszió – közterületen (utcán) végzett lelkigondozói tevékenység

videoárium – a videokölcsönző újabb megnevezése (Újpest)

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a kötet: *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*. Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.

balazsge@due.hu

Új nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: *Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák érettségire készülőinek. Az önálló felkészülés útjai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.

Benczik Vilmos: *Jel, hang, írás. Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez*. Trezor Kiadó, Budapest, 2006.

Brauch Magda: *Beszélni kell avagy használjuk anyanyelvünket*. Nyelvemlékvédelmi íráskönyvtár, Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 2006.

Névtani Értesítő, 28. (Szerk.: Farkas Tamás.) Magyar Nyelvtudományi Társaság, ELTE, Budapest, 2006.

Nyelvünk és Kultúránk 2006/1–2. (Főszerkesztő: Cserevénka Judit.)

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az idei 3. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. Elbújtatott állatok. 1. Kecske. 2. Szamár. 3. Patkány. 4. Gépárd. 5. Mormota. 6. Csóka. 7. Pelikán. 8. Tűzok. 9. Zsezse. 10. Haris.

II. Két kérdésre – egy szóval! 1. Mustra. 2. Falába. 3. Szobra. 4. Ereszt. 5. Rumba. 6. Görögnek.

III. Csupa irodalom! 1. Athalie. 2. Don José. 3. Rozália. 4. Gertrud. 5. Arténis. 6. Laokoon. 7. Piroška. 8. Cassius. A keresett mű címe: A játékos, szerzője Fjodor Mihajlovics Dosztojevskij (1821. nov. 11. – 1881. febr. 9.). Bár a keresett író születési évét a szerző és a szerkesztő közös figyelmetlensége folytán hibásan adtuk meg, megfejtőink szerencséjére szinte mindnyájan megbirkóztak a feladattal.

IV. Két közmondás. 1. Ház. 2. Annyi. 3. Nehéz. 4. Kezdet. 5. Szokás. 6. Ahány. 7. Minden. A két közmondás: Ahány ház, annyi szokás; Minden kezdet nehéz.

V. Babits Mihály a nyelvről. Tanulj idegen nyelveket, és a magadét is jobban fogod érteni.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Dudás Zsófia és Galambos Gábor, Budapest, Hunyadi u. 2–4. (1191); Gerő Katalin, Budapest, Szerb A. u. 1/a (1021); Kudor Zsuzsanna, Székesfehérvár, Szedreskerti ln. 13. 2/1. (8000); Lauráné Sziládi Gizella, Dunaharaszti, Szőlőhegyi u. 73/A (2330); Nemcsics Gyöngyi, Budapest, Szt. László u. 11. (1183); Oravecz Lászlóné, Bányaterenyé, Piac út 1. (3078); Soós Orsolya, Dabas, Klapka u. 42. (2370); Takács Judit, Orbottyán, József Attila u. 65. (2162); Varga Gáborné, Miskolc-Hejőcsaba, Világ u. 8. (3508); Városi Könyvtár, Bóly, Szegfű u. 37. (7754). Nyelvényükhöz gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Szótágpalindrom. Vannak szótagonként oda- és visszafelé egyaránt olvasható, „menettérti” szavaink: *paripa, telente, rókatakáró* stb. Most, mint ahogy már 2004. évi 3. számunk Pontozó rovatában is tettük, ismét kiterjesztjük ezt a szótagolósdit. A meghatározások alapján állítsanak össze olvasóink olyan mondatokat, amelyek szótagonként oda-vissza olvasva ugyanúgy hangzanak! Egy példa: „Teke fele fekete.” Könnyítésül eláruljuk, hogy – legalábbis szándékaink szerint – mindegyik megoldás 7 szótagból áll, mint a bemutatott példa is. Minden meglelt mondat 3 pontot ér, összesen tehát 21 pontot szerezhetnek megfejtőink!

1. A fiatalokú Gáspár szemorvosa az apró termetű Zsigmond:
2. Falát fehérre mázoló édesanya tekintete:
3. Balogék Vilmája ezen a napon csillogtatja tudását:
4. Legelőre tekint mókus és csacsi:
5. Bortároló helyiségében fiad, Bence festeget:
6. Éjszakánként csupán tejet fogyasztok:
7. Kopenhágai író a hét közepén egoista szokott lenni:

II. Nyolcszor nyolc. Egy-két hónap múlva lesz 275 éve annak, hogy megszületett az a világhírű zeneszerző, akinek két közismert zeneművét, illetőleg annak címét elbújtattuk rejtvényünkben. Ha olvasóink helyesen, a meghatározásoknak megfelelően töltik ki a rejtvényábrát, akkor a bal felső sarokból kiindulva a jobb alsó sarokig az egyik címre lelhetnek rá, ha pedig a sorokat ügyesen átrendezik, ugyanebben az átlóban megtalálhatják a másik mű címét is! Mind a zeneszerző nevének, mind pedig az elrejtett címeknek a megtalálásáért 5–5 pont jár, összesen tehát 15!

1. Teljes kiforrottság:
2. Mértani hányados:
3. Fekete István regénye:
4. Előttörténet:
5. Nem fog rajta az idő:
6. Veszprém megyei település:
7. Zárda:
8. Mérgező gyomnövény:

III. Elbújtatott városok. Közéteszünk tíz mondatot, de úgy, hogy a mondatok néhány betűnyi része nincs odaírva, csupán pontokkal jelöltük a hiányzó betűjegyeket. Ahhoz, hogy a mondatok értelmessé váljanak, megfejtőinknek meg kell találniuk s intarzaszerűen be kell illeszteniük az oda illő magyar városneveket. Megfejtésül ezeket kell beküldeni! Minden helyes megoldás 2 pontot ér, a hibátlan megfejtés tehát 16-ot.

1. Erre a szelí tet sem szabad áldozni, nehogy dol-lárt!
2. A telek nagyobb ré eoné, a kisebb Jánosé.
3. Ez a szép kana aládi örökség.
4. A főnököm rendszeresen fel iumot.
5. Apáca le ában élem le az életemet, mondta Ágnes.
6. Betegségéből felépülve ismét ok művelésről a fő-vájár.
7. Ez az asszo sságszédelgőről az újságban.
8. Az oroszok háborúja során a tábornokok közül háro sak oldalán harcolt.

IV. Betűt a belsejébe! Az alábbi szavakat egészítsék ki megfejtőink egy-egy betűvel – mégpedig mindig a szótest belsejében – oly módon, hogy ezáltal értelmes, új szavakat kapjanak. (Hasonló rejtvényt találhattak már az évi 2. számunkban is.) Ha megfejtésük helyes, az így betöltött 15 betűjegyből a magyar nyelvtudomány és nyelvoktatás egyik legjelentősebb alakjának nevét rakhatják ki. A helyes megfejtésért 15 pont jár.

DÁK HÚZ LABDA SELLÓ DÖRÖG
IGA PÁRA FELÍR KOROS FOGÓ
FED HÁNY UNKA ERES MATT

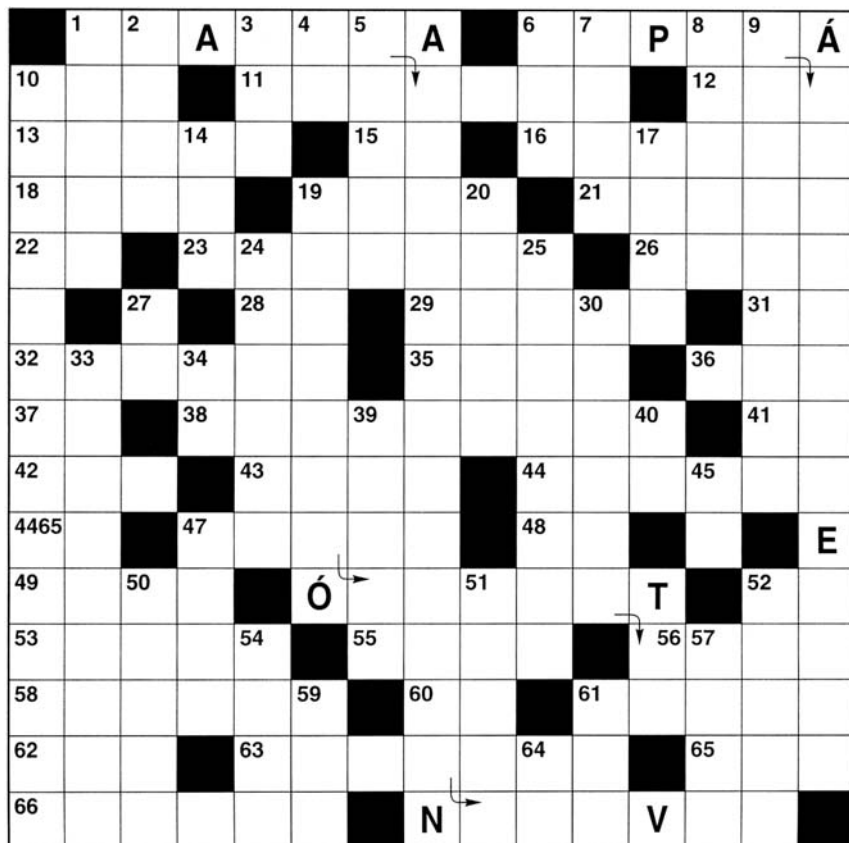
V. Benyhe János a nyelvről. 2006. november 8-án töltötte be 80. életévét Benyhe János műfordító, irodalomtörténész (nagykövet, a Magyar Pen Club főtítkára, kiadói főszerkesztő stb.), akinek tavaly Dohogó címmel és Nyelv-őr-járat alcímmel egy értékes nyelvművelő kötete is megjelent. Születésnapja alkalmából keresztrejtvényünk fő soraiban az ő egyik, nyelvünkkel kapcsolatos gondolatát – vallomását – idézzük. Ezt tessék beküldeni! (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 92 pont, de már 75 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2007. február 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak jó szórakozást és – mivel már közeleg az év vége – boldog új esztendőket kívánunk a Pontozó rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt a rejtvények készítői:

**Bencze Imre (I., IV.), Harmati Gizella (II.),
Schmidt János (V.), Varga István (III.)**

ANYANYELV ÉS ALÁZAT

VÍZSZINTES: 1. Benyhe János szavainak kezdete. 6. Benyhe János szavainak második része. 10. Román gyártmányú terepjáró gépkocsi. 11. Fanyar gyümölcsöt tartalmazó, azzal ízesített. 12. Zambia NOB-jele. 13. Bazalttakarós tanúhegy a Tapolcai-medence északi részén. 15. A Garam partjai! 16. ... Kiš; 20. századi szerb író, József Attila és Pilinszky János fordítója. 18. Hibázat. 19. Város a Szibériai-alföld nyugati részén (SAIM). 21. ... Gerais; brazil szövetségi állam, székhelye Belo Horizonte. 22. Római 51-es. 23. Durva zsákvászon. 26. Az Attila egyik becéző alakja. 28. Szolmizációs hang. 29. Balázs Béla-díjas filmszakember (György). 31. Vége az örömmek! 32. A Magyar táncok komponistája (Johannes, 1833–1897). 35. Spanyol eredetű női név. 36. Adi párja! 37. Páros méta! 38. Nyelvtanfolyam végzőse is fizeti. 41. Ponty nagyságú, szálkás húsú édesvízi hal. 42. Líbia NOB-jele (LBA). 43. Déryné Széppataki ...; színésztünk nagy alakja. 44. ... Bergman; többszörös Oscar-díjas svéd színész. 46. Itt az elején! 47. Kőműves és tettestárs ígéje! 48. Személyed. 49. Bűnt beismer. 52. Banánhéj! 53. Trója másik neve. 55. Gyomai nyomdász (Izidor, 1860–1935). 56. Bern folyója. 58. Mohácstól nem messze lakik. 60. Középen enyves! 61. Becézett Imre. 62. Agneske. 63. Szakmai polémiát folytatók rendezvénye. 65. New Musical Express (magazin), rövid. 66. Szikszótól 20 kilométerre él.

FÜGGŐLEGES: 1. Bagdadi. 2. ... Mann; néhai svájci történész, Thomas Mann fia. 3. Gumós fog. 4. Zsiráf fark! 5. Ágas-...; kusza. 6. Tószéli növény. 7. Bajor művészcsalád. 8. A Profán szerelem című regény írója (Gyula, 1876–1932). 9. A Salla Múzeum városából való. 10. Haydn háromfelvonásos vígoperája Goldoni szövegére, 1777-ben mutatták be Eszterháznál. 14. Nem jár az óra. 17. Szegecs. 19. Benyhe János szavainak harmadik, befejező része. 20. ... Loa; működő hawaii vulkán. 24. ... Wacker; bécsi sportklub. 25. Hitelező, kölcsönző, latin eredetű szóval. 27. Bútoripari alapanyag. 30. Ipari bőr felszínét kaparva tisztítja. 33. A talicska tájnyelvi neve. 34. Holtverseny(ben), rövid. 39. Település Bóly mellett. 40. Tajgai részlet! 45. A hátára. 47. Richard Fosbury magasugró-technikája. 50. Növényi és állati szövetekből szerves oldószerekkel kinyerhető vegyület. 51. Svájci városka, itt hunyt el Charlie Chaplin. 52. Tömör mackóvélemény! 54. Könyvújdonság. 57. ... Borg; olimpiai bajnok svéd úszó. 59. Római 3-as. 61. Az olasz líra (megszűnt pénznem) nevének hivatalos rövidítése. 64. Szintén ne.

Schmidt János

A Kazinczy-díj Alapítvány közhasznúsági jelentése

A Kazinczy-díj Alapítvány – Péchy Blanka emlékére (1022 Budapest, Lőrántffy Zsuzsanna u. 3., adószáma: 18119309-1-41) ezúton ismerteti 2005. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját:

Éves beszámoló (adatok ezer forintban)

A. Befektetett eszközök	0
I. Immateriális javak	
II. Tárgyi eszközök	
III. Befektetett pénzügyi eszközök	
B. Forgóeszközök	793
I. Készletek	
II. Követelések	
III. Értékpapírok	
IV. Pénzeszközök	793
Eszközök összesen	793
C. Saját tőke	108
I. Induló tőke	150
II. Tőkeváltozás	
III. Eredménytartalék	-42
IV. Tárgyévi eredmény alaptevékenységből	
V. Tárgyévi eredmény vállalkozási tevékenységből	
E. Céltartalékok	0
F. Kötelezettségek	685
I. Hátrasorolt kötelezettségek	
II. Hosszú lejáratú kötelezettségek	
III. Rövid lejáratú kötelezettségek	685
Források összesen	793

Az alapítvány 2005-ben az állami költségvetésből, illetve annak alrendszereitől kapott összeget az országos és regionális anyanyelvi versenyek támogatására, továbbá a Kazinczy-jutalomban részesített beszédművelő körök elismerési formáira és a Kazinczy-díjban, valamint a Péchy Blanka-díjban részesített személyek jutalmazására használta fel. Az alapítvány 2005-ben vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott. A 2005. évről készült részletes beszámoló az alapítvány honlapján (kazinczy-alapitvany.hu) megtekinthető.

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

KEZELÉSIÚTMUTATÓ

MOSÁS: Legfejebb 40°C hőmérsékletű, tetszés szerinti mosószert tartalmazó oldatban mosógéppel, bő mosóoldatban mosható (a megengedetnél kisebb, kb. 50%-os gépterhelés mellett) A szennyezettebb helyeket szivaccsal vagy puha kefével dorzsoljuk.

FEHÉRÍTÉS: Aktív klórtartalmú (Hypo) oldattal ne feherítsuk, klórtartalmú mosószerral ne mossuk.

ÖBLÍTÉS: Legalább kétszer, a mosási hőmérséklethez közeli hőfokon, majd hideg vízzel.

SZÁRÍTÁS: Facsarás vagy centrifugálás után, függeszve.

Ágynemű közepében nincsen varás.

Elkülönítve mossa első mosáskor, a színét elyesíthet

Ebből a kezelési útmutatóból Tripolszki Csillának, e „műalkotás” beküldőjének legjobban az tetszik, hogy az ágynemű közepében nincsen varás, és hogy első mosáskor, a színét elyesíthet. Biztos, ami biztos, megjelöltük az útmutató egyéb „tetszetős” helyeit is! (G. L.)

• SZOLGÁLTATÁS •

• Logopédia, tanulási zavarok (Dyslexia, Dysgrafia) oktatását vállalom. Érd.: [REDACTED] (esti órákban 18-20)

Miklós Józsefné komáromi olvasónk a Komfort hirdetési újság Szolgáltatás rovatában bukkant erre a hirdetésre. Vajon ki fog erre jelentkezni? Van olyan ember, akinek már csak egy kis tanulási zavar hiányzik a boldogságához? Ennek oktatására ugyanis már van vállalkozó! (G. L.)

(A Matrackirály felett
60, 06-~~33-2333~~-5038 • Ny

A Matrackirály talán egy matracbolt megnevezése, de sokaknak talán a lepedőakrobata jut eszébe róla. (B. G.)

Áraink az Áfa-t tartalmazzák!

Veresegyház, Széchenyi út 22.

84 286 • Fax: ~~286-505~~-505 • Mobil: 70/

Ez a fránya áfa helyesírásában sem akar megnyugodni! Példánk egyszerre két helyesírási hibát is tartalmaz. Helyesen: áfát! (B. G.)

Egyenes beszéd! (B. G.)

Dűsz. 2.2.12.

Üsz. 3.9.1., 3.9.4., 4.7.1.
Dűsz. 3.10.1., 3.10.4., 4.8.1.
IÁSZF 6.3.(23)
BVÁSZF 5.3.(24)
DÁSZF 6.3.(23)

IÁSZF, BVÁSZF, DÁSZF: bevezető, elektronikus hírközlési szolgáltatás megkezdése, fogalmak, 1.1. pont

Üsz. 6.1.c.

Üsz. és Dűsz. 2. sz. melléklet

IÁSZF 18. sz. melléklet

Megváltozott a telefonom szerződésének a szövege. Így! Ki a BVÁSZF vagy DÁSZF érti ezt? Talán az Üsz.-Dűsz.? (B. G.)

Persze! A sulis már csak arról híres! Jó buli! (B. G.)